

94:343.5(497.11)"1941"
323.23:070(497.11)"1941"

**Др Милош
ТИМОТИЈЕВИЋ**
музејски саветник
Народни музеј Чачак
slapovi@gmail.com

ВАРАЛИЦЕ, ЦЕПАРОШИ И ПРОСТИТУТКЕ: ДИСКУРС КОЛАБОРАЦИОНИСТИЧКЕ ШТАМPE О „ЛАКШИМ” ОБЛИЦИМА КРИМИНАЛА У ГРАДОВИМА ОКУПИРАНЕ СРБИЈЕ 1941. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: *Окупација Србије 1941. ограничила је многе облике мирнодојској живојш, али не и пресјуйнишјво. Сјрукјура криминала делимично је измењена, док су учесјаносј и јишолојја осјали исји као у свим друјим исјоријским раздобљима. Колaborационисјичка шјамја редовно је извешјавала о највећем броју криминалних радњи, јри чему је као једино решење за очување „слободе” трајана исјицала јовећање аујоришјеша власји и радикализацију законских норми. Исјраживање је усмерено на анализу дискурса дневних новина „Ново време” и „Обнова” као најујицајнијих јласила, а 1941. је изабрана као јодина која на најбољи начин осликава шјраумашјично доба јреласка из мира у време окупације. Консјрукција весји орјанализована је у „јогразумеваном” знању о криминалу, а јроцес именована, дефинисања и јовезивања информација са друјим дојајајима имао је за циљ коншексјуализацију која би омојушила друшјвену иденшјфикацију са носјоцима окупационе власји као јаранција „мира и јорешка”.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Србија, окупација, траг, криминал, варалице, крадљивци, цепенроши, јпросјишјуција, коцка, девијанјно јонашање*

Кршење законских норми у сваком уређењом друштво назива се криминалом који, упркос стигматизацији, прати све историјске епохе, има најразличитије узроке и облике испољавања који су условљени људском природом, односно понашањем појединаца склоних извршењу импулсивних и компулсивних кривичних дела.¹

Разбијање Југославије и окупација Србије 1941. означили су велике промене у

[1] Stenly Koen, „Kriminologija”, у: *Enciklopedija društvenih nauka, tom 1 (A–M)*, пр. Adam Kuper, Džesika Kuper (Beograd: Službeni glasnik, 2009), 666–670; Viliјem Čemblis, „Zločin i delinkvencija”, у: *Enciklopedija društvenih nauka, tom 2 (N–Ž)*, пр. Adam Kuper, Džesika Kuper (Beograd: Službeni glasnik, 2009), 1555–1557. Детаљније о криминалу и мотивацији за преступништво погледати у следећим публикацијама: Danka M. Radulović, *Psihologija kriminala: psihopatija i prestupništvo* (Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2006); Đorđe Ignjatović, *Teorije u kriminologiji* (Beograd: Pravni fakultet Univerziteta, 2009).

свакодневици коју су испуниле сурове репресалије и створиле осећај апокалиптичне судбине.² Међутим, криминал није нестао и често се наслањао на древне и архаичне облике размишљања и понашања.³

Заправо, свакодневни живот и поред свих насилних промена није ни могао нагло

[2] Branko Petranović, *Srbija u drugom svetskom ratu 1939–1945*. (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1992), 111–132, 148–149, 162, 415–417; Коста Николић, *Сјрах и нага у Србији 1941–1944. јодине. Свакодневни живош јод окупацијом* (Beograd: Завод за уцбенике и наставна средства, 2002), 31–63; Мари-Жанин Чалић, *Исјорија Јујославије у 20. веку* (Beograd: Сlio, 2013), 177; Милош Тимотијевић, „Небески знаци и земаљске прилике: астрономске појаве, метеоролошке промене и геолошка активност у Србији 1941. године”, *Годишњак за друшјвену исјорију* 3 (2020), 81–104; Бојан Б. Димитријевић, *Србија 1941*. (Beograd: Институт за савремену историју: Catena mundi, 2021), 260–336.

[3] Милош Тимотијевић, *Злајо чейника и јаршизана – деконсјрукција једној мишја: финансије и ошјор окупашјору у Србији и Јујославији 1941–1945*. (Beograd: Службени гласник, 2018), 129–130.

да се потпуно промени, као ни стари облици понашања, нити су стечене навике и конфликти наслеђени из прошлости могли брзо да се забораве. Суштински то је и „нормално“ понашање, јер су кретање и структура криминала условљени многим факторима (од друштвено-амбијенталних до индивидуалних) који се заправо свODE на користољубље, мржњу и уживање у насиљу.⁴

Поред класичних облика криминала у такву категорију често се убрајају и девијантна понашања која редовно измичу тачним дефиницијама. Понекад девијантност заиста јесте криминал и кршење законских норми, а некада се под таквом одредницом могу подразумевати и неке људске особине (чак и физичке). У великим градовима често се као девијантне особе и групе означавају и „неповезане руље лудака, дроља и перверзњака“ или, пак, само „особењаца“ и „чудаци“, „ситни грешници и обичне ништарије“ који се срећу у свим људским насељима.⁵

Истраживање криминала увек је компликовано и непотпуно, јер званичне статистике никада не осликавају реално стање. Искуство показује да постоји велика разлика између стварног броја преступника, криминалаца регистрованих у полицији и оних који су правоснажно осуђени. Људи највећи број кривичних дела никада не пријављују, тако да многи законски преступи остају изван званичне статистике. Полиција никада није у стању да званично забележи све пријаве, а још мањи број доспева до судске процедуре.⁶

Део тих „случајева“ забележен је у архивској грађи која опет није у потпуности сачувана, а још мањи део информација може се наћи у штампи која је током окупације била

под строгим немачком контролом и цензуром.⁷ Међутим, многа кривична дела колаборационистичка штампа је регистровала као незаобилазну реалност живота.⁸

Поређење званичних полицијских извештаја и новинских вести на примеру Јагодине у окупираној Србији показује да је јавност обавештавана о најмање једној четвртини свих прекршаја, с тим да су углавном изостављана „лакша дела“, као и она почињена на селу.⁹ Иако овај пример не мора бити правило, довољно је илустративан, а када су у питању делови Србије захваћени устанком, приметан је изостанак вести о свакодневном животу па и криминалу, што је и разумљиво.¹⁰

Колаборационистичка штампа није криминалу посвећивала централно месту које је било резервисано за војно-политичке теме, идеолошке непријатеље, расно неподобне заједнице, као и преступнике из сфере економије (црноберзијанци, шпекуланти) који су такође проглашени за криминалце које треба прогонити.¹¹ Устанак 1941. такође је означен као разбојништво,

[7] Александар Стојановић, Маријана Мраовић, „Увод: информисање у тоталитарним друштвима, ратна пропаганда и Србија под немачком окупацијом у Другом светском рату“, у: *Колаборационистичка шtamпа у Србији*, Књ. 1, пр. Александар Стојановић (Београд: „Филип Вишњић“, 2015), 17-88.

[8] Милош Тимотијевић, „Крв међу браћом: писање колаборационистичке штампе о криминалу у селима окупиране Србије 1941. године“, *Наша прошлост* 20 (2021), 31-54; Милош Тимотијевић, „Град и злочин: писање колаборационистичке штампе о најтежим криминалим делима у градовима окупиране Србије 1941. године“, *Историјска баштина*, 30 (2021), 203-228.

[9] *Извештаји Команде Српске државне сигурности за Округ Моравски 1941-1944*, пр. Добривоје Јовановић, Дејан Танић (Историјски архив: Јагодина, 2001), 21-47; *Моравски округ у лисћу Ново Време: 1941-1944*, пр. Добривоје Јовановић, Дејан Танић (Јагодина: Историјски архив, 2008), 15-113.

[10] М. Тимотијевић, „Крв међу браћом...“, 31-54; М. Тимотијевић, „Град и злочин...“, 203-228.

[11] Више о наведеним темама погледати у следећим радовима: Milan Matić, „U službi okupatora: osnovne teme u kvislinškoj štampi u Srbiji 1941. godine“, *Istorija 20. veka* 1 (1996), 59-72; Dragomir Bondžić, „Propagandna slika 'nove Srbije' u listu 'Novo vreme' tokom leta 1941“, *Istorija 20. veka* 1 (2011), 103-114, као и зборницима: *Колаборационистичка шtamпа у Србији*, Књ. 1, пр. Александар Стојановић (Београд: „Филип Вишњић“, 2015); *Колаборационистичка шtamпа у Србији*, Књ. 2, пр. Александар Стојановић (Београд: „Филип Вишњић“, 2017).

[4] Đorđe Ignjatović, „Kriminalitet“, у: *Sociološki rečnik*, пр. Aljoša Mimica, Marija Bogdanović (Београд: Zavod za udžbenike, 2007), 262-264.

[5] Pol Rok, „Devijantnost“, у: *Enciklopedija društvenih nauka, tom 1 (A-M)*, пр. Adam Kuper, Džesika Kuper (Београд: Službeni glasnik, 2009), 131-135.

[6] Đorđe Ignjatović, *Kriminologija* (Београд, Pravni fakultet Univerziteta, Centar za izdavaštvo, 2019), 54-61.

с тим да су партизани и комунисти посебно криминализовани.¹²

Потпуна реконструкција свих облика криминала и његове раширености у градовима окупиране Србије током 1941, као и анализа сви штампаних гласила, није циљ овог рада.

Истраживање је усмерено на анализу дискурса дневних новина „Ново време” и „Обнова” као најутицајнијих гласила и начину организовања текста о „лакшим” облицима криминала у градовима окупиране Србије 1941. године, при чему се под дискурсом подразумева регулисани систем исказа које повезује заједничко значење и вредности.¹³

Сам процес стварања вести не мора увек бити отворена пропаганда и намерна пристрасност, већ и спонтани процес поједностављивања и интерпретације. Заправо, новинске вести могу се схватити као крајњи производ једног сложеног процеса који почиње систематским разврставањем и одабиром догађаја и тема према друштвено конструисаном скупу категорија. Основна новинска вредност претпоставља усмереност ка несвакидашњим темама, онима које нарушавају наша „нормална” очекивања у вези са друштвеним животом. У друштвеној конструкцији вести веома је важно да се изабране теме представљају у облику за који се претпоставља да ће одређеној публици бити разумљив у „подразумеваном” знању о свету. Зато се вести не могу представити као збрка насумичних и хаотичних догађаја, већ им се мора одредити идентитет (процес именовања, дефинисања, повезивања са другим догађајима с којима је публика упозната), а

потом и друштвени контекст (смештање у оквир значења већ познатих публици). Процес идентификације и контекстуализације омогућава да одређена вест буде „значајна”, а догађаји „имају смисао” само ако им се може одредити место у оквиру постојећих друштвених културних идентификација.¹⁴

Избором шта ће се појавити у вестима, често уз свесна искривљавања и претеривања, стварају се и митске слике криминалаца, с тим да се понекад појединачни догађаји преобликују у општи друштвени проблем.¹⁵ На тај начин се одређено стање, догађај, појединац или група означавају као претња друштвеним вредностима.¹⁶

Штампа као историјски извор омогућава уочавање једне важне друштвене појаве која је приказивана изношењем широког регистра лакших и тежих кривичних дела (никако свих), при чему је начин презентовања преступништва био и један од метода дисциплиновања друштва. Анализом писања колаборационистичке штампе о криминалу могу се потврдити (или оповргнути) праксе успостављања и наметања ауторитета у окупираној Србији 1941. године. Дискурс у којем је писала штампа на тај начин репродукује односе моћи који су се ширили тематски и временски омеђеним текстовима, који се у овом истраживању анализирају на основу властите унутрашње логике и прагматичке функције.

Штампа је тематизовала неколико главних облика „лакшег” преступништва у многим градовима, највише у Београду, али и другим варошима. Писано је о варалицама, крадљивцима у разним „варијантама”, женама криминалцима, џепарошима, малолетним делинквентима, проституцији и многим девијантним појавама (просјачењу, „жицању”, торбарењу, коцки).

[12] Милош Тимотијевић, „Борба против ‘разбојника’, ‘силоватеља’ и ‘звер-жена’: анализа дискурса колаборационистичке штампе о комунистима у окупираној Србији 1941. године”, *Ужички зборник* 45 (2021), 187-233.

[13] Ivica Mladenović, „Научно-историјски аспекти коришћења анализе дискурса у друштвеним истраживањима”, *Sociologija* 1 (2017), 5-23; Милена М. Пешић, „Развој појма дискурса као инструмента критичке друштвене анализе”, *Социолошки њрепег* 4 (2020), 1260-1278.

[14] Kenet Tompson, *Moralna panika* (Beograd: Clio, 2003), 71-72.

[15] Đorđe Ignjatović, „Zločin”, у: *Sociološki rečnik*, пр. Aljoša Mimica, Marija Bogdanović (Beograd: Zavod za udžbenike, 2007), 668-670.

[16] K. Tompson, *Moralna panika*, 16-17.

Град, криминал и одбегли робијаш

Услед многих забрана и ограничења српски градови под немачком окупацијом доживели су велику трансформацију, посебно у пољу свакодневице, али основне функције никако нису изгубили. Град је и у окупацији остао место у коме се на ограниченем простору одвијају најразличитији сусрети између људи, од уобичајених и навикнутих облика живота из предратног периода до многих неочекиваних и драматичних прекрета, као и трагичних догађаја.¹⁷ У таквом амбијенту велике збуњености и страховања, простор за своје деловање нашли су бројни криминалци.

Окупација је правно укинула Краљевину Југославију, ограничила и умањила ауторитет домаће колаборационистичке полицијско-судске власти, што је за последицу имало пораст преступништва.¹⁸ Пред долазак Немаца многи „робијаш” пуштени су из затвора, што је додатно повећало ризике. Потом су на територији целе окупиране Србије расписиване потернице за одбеглим криминалцима који су постали претња по безбедност грађана.¹⁹

Штампа је објављивала наредбе да се „под претњом смртне казне” сви одбегли затвореници морају пријавити властима.

Прећено је и њиховим помагачима.²⁰ Окупациона власт је 31. маја 1941. поручивала како ће затвореници који се врате на издржавање казне имати и „погодност”, у смислу опраштања једног дела осуде (време које су провели на слободи после пуштања). Позив је вредео до 10. јуна 1941. године.²¹

Криминалци се углавном нису обазирали на овај позив и највише су боравили изван градова, често организовани у банде које су пљачкале по селима.²² Међутим, један део криминалаца остао је и у градовима, а полиција је нарочито истицала чињеницу да су затвореници приликом бежања из Главњаче, у ноћи између 10. и 11. априла 1944, „похарао криминални музеј” и узели изложени обијачки алат, што им је касније послужило за нове пљачке.²³ Био је то начин објашњења опстајања криминала у градовима, али и да се у јавности укаже на посебно способну и опасну групу људи, чак слој становништва, који је бекством из простора под контролом државе постао истинска опасност за друштво.

Медији увек имају велики значај у конструкцији слике криминалних дела која се ствара у јавности. Избором шта ће се појавити у вестима, често уз свесна искривљавања и претеривања, стварају се и митске слике преступника, с тим да се понекад појединачни догађаји преобликују у општи друштвени проблем, при чему се у јавности понекад ствара и „морална паника”.²⁴ На тај начин се одређено стање, догађај, појединац или група означавају као претња друштвеним вредностима и интересима.²⁵

[17] Наташа Милићевић, *Српско грађанство у окупираној Србији : 1941–1944. : докторска дисертација* (Београд : [Н. И. Милићевић], 2016), 65-86, 277-314; Милош Тимотијевић, „Град и окупација – свакодневни живот Чачка 1941. године”, у: *80 година од избијања Другој светској рата на њослову Југославије и страдања града Крагујевца : нови њомаци или ревизије историје*, ур. Димитар Тасић, Лела Вујосевић (Крагујевац : Центар за научноистраживачки рад Српске академије наука и уметности и универзитета ; Београд : Институт за новију историју Србије, 2021), 289-315.

[18] Милош Тимотијевић, „Чачак под окупацијом 1941–1944. Привреда и друштво”, *Зборник радова Народне музеја ХХХ* (2000), 265.

[19] Међуопштински историјски архив Чачак, Градско поглаварство Чачак (у даљем тексту МИАЧ, ГП), К-51, 6769/41, 6872/41, 8610/41 [Начелство Среза трнавског доставља допис о одбеглим робијашима Градском поглаварству Чачак, 4. и 7. јун, 16. јул 1941. године]

[20] Аноним, „Затвореници пуштени за време рата морају да се јаве властима”, *Ново време*, 19. мај 1941, 4.

[21] Аноним, „Опраштање једног дела казне отпуштеним осуђеницима”, *Ново време*, 4. јун 1941, 3.

[22] М. Тимотијевић, *Злајно чејника и њарџизана*, 130.

[23] П. П., „Главњача’ у пламену”, *Обнова*, 3. јануар 1942, 7.

[24] Ђ. Ignjatović, „Zločin”, 668-670.

[25] Сам термин „морална паника” подразумева да је таква претња упућена нечему што се сматра „светим” или изузетно важним за друштво, чак самом друштвеном поретку или идеализованој („идеолошкој”) представи једног његовог дела (К. Tompson, *Moralna panika*, 16-17).

Иако су војни и идеолошко-политички противници окупатора и колаборациониста имали првенство у свим извештајима, и криминалу је посвећивана велика пажња, са истакнутим јунаком („одбеглим робијашем“) који је имао различите трансформације.

Варалице

Са пропашћу државе нису нестале и обавезе градског становништва према локалним властима. Рачуни за воду, струју, телефоне и друге услуге свакако су морали да се плате. Међутим, у првим данима окупације никоме није било потпуно јасно да ли се уобичајена процедура и даље обавља на стари начин. Страх због могућих казни, удружен са збуњеношћу због промењених оквира живота, били су прилика за деловање многих варалица. У Београду су већ почетком маја 1941. почели да се појављују наводни „општински службеници“ који су обилазили станове и куће и наплаћивали заостале рачуне.²⁶ Преваранти су водили нарочиту бригу о свом спољашњем изгледу и понашању, узорним манирима и пријатним гестовима. Били су лепо обучени, понекад су имали и пристојне брчиће, често су носили и ташне као што и приличи општинским службеницима, редовно су били љубазни. По узимању новца регуларно су потписивали „признанице“, али увек са другачијим именом.²⁷ Штампa је упозоравала јавност на ову појаву, али и на обавезу плаћања свих заосталих рачуна. Грађанима је заправо поручивано да морају испољавати покорност окупационим властима, али уз истовремено задржавање присебности и унутрашње будности како не би постали плен превараната, чиме је становништво додатно дисциплиновано. Београдска општина је убрзо испред пијаца у граду поставила и шалтере за плаћање рачуна, што је олакшало

[26] Аноним, „Варалице које иду по кућама и наплаћују рачуне за воду и струју“, *Ново време*, 18. мај 1941, 4.

[27] Д. В., „Варалица који врши бесправно наплате у име водовода“, *Ново време*, 25. мај 1941, 9.

процедуру измирења обавеза, а грађанима смањило ризик да буду преварени.²⁸

Нередовно стање условило је и потражњу за разним врстама легитимација, што је отворило поље за деловање фалсификатора. Штампa је као важну вест истичала хапшење Живка Вујичића, који је у Београду многим људима правио лажна документа. Окупационој власти било је веома важно да јавности презентује ефикасност полиције и покаже да је кривотворење легитимација озбиљан злочин који се никако неће толерисати.²⁹

Пораз војске Краљевине Југославије и немачка окупација донели су још једну важну промену. Многи мушкарци, заробљени у краткотрајном рату, убрзо су транспортовани у Немачку. Пребацивање заробљеника текло је успорено, тако да су многи у првим месецима окупације још увек били на подручју Србије, чекајући свој ред на транспорт. Раздвојене породице мучили су многи проблеми, нарочито потреба да се успостави контакт који су Немци забрањивали.³⁰

Такво стање користили су многи преваранти са различитим стратегијама измамљивања пара емотивно растројеним породицама. На улицама Београда брзо су се појавили људи који су у име „Црвеног крста“ од пролазника узимали новац за заробљене Србе. Потом су кренули да залазе у куће тражећи паре за „браћу у ропству“. Штампa је указивала на ову појаву, препоручивала трезвеност и опрез, али и обавезно пријављивање таквих случајева полицијским властима.³¹

Упозоравано је и на појаву једног „елегантног господина“ који је у Београду обилазио куће високих официра. Забринутим

[28] Д. В., „Живот на београдским пијацама у време кад се Београђани снабдевају намирницама“, *Ново време*, 13. јун 1941, 7; Аноним, „Одјеци“, *Ново време*, 3. јул 1941, 4.

[29] Д. Аћ., „Лажни поморски официр оверавао семестре“, *Ново време*, 18. јун 1941, 4.

[30] Аноним, „Саопштење грађанству о држању према заробљеницима“, *Ново време*, 11. јун 1941, 2.

[31] Аноним, „Упозорење на злоупотребу имена Црвеног крста“, *Ново време*, 13. јун 1941, 2.

супругама се представљао као ратни друг њихових мужева из Априлског рата. Преносио је поздраве и узимао новац за наводну помоћ заробљеницима. „Еlegantни господин” није био једина варалица те врсте, јер је регистровано више сличних особа. Међу њима је био и један познати предратни преварант који је имао обичај да обилази куће богаташа и да на врата доноси канте са бензином за продају које су заправо биле испуњене обичном водом.³²

Лажно представљање у време велике збуњености давало је добре изгледе за лаку зараду многим варалицама широм земље. Тако је у Књажевцу ухаћен Љубомир Антић из села Стогазовца, наводни ратни заробљеник који је дошао на одсуство из Немачке. Обилазио је неколико срезова (Заглавски, Тимочки, Зајечарски, Бољевачки) и узимао новац за своје „другове” у ропству. Користио је лажно име, да би га на крају у селу Кожељу у превари ухаћујући један „отреси-тији сељак”. Међутим, Антић се није лако помирио са останком у притвору и могућом казном. Имао је довољно искуства, јер је пред рат у Панчеву осуђен на седам година робије, али је по слому земље као и други робијаши пуштен на слободу. Антић је у књажевачком затвору симулирао да га боли зуб и успео да умоли чуваре да га из ћелије пусте у двориште, одакле је брзо побегао прескачући ограду.³³

Преваре су могле да имају и многе друге облике. Душан Перић, помоћник бакалина Властимира Златановића из Београда, насамарен је приликом куповине робе од „угледног трговца из Хрватске”. Током размене новца преварант је заменио коверат у коме је био новац и потурио обичан папир, а обећана

роба никада није испоручена.³⁴ Александар Перић, „бивши робијаш” обучен у сељачко одело, нудио је многим Београђанима разне животне намирнице и унапред узимао новац за робу која није постојала. Ухваћен је и осуђен на годину дана затвора.³⁵

Живота Брашић, родом из села Опарића код Рековца, осуђен је на три године робије јер је у рано лето 1941. др Здравковићу из Београда приликом мењања новца у нове окупационе паре узео 80.000, а др Александру Јовановићу 2.000 динара.³⁶ Исти преступник правио је и пре тога многа кривична дела, а београдска полиција је за њим расписала и потерницу. Објављена је и Брашићева фотографија, а потказивачима обећана награда.³⁷

Преваре су се догађале и на пијаци. Тако је средином децембра 1941. у Умци Београђанима продаван кувани кромпир обложен танким слојем путера као „прави путер”. Сељаци су такву робу продавали само у већим количинама и нису дозвољавали да се сече, тако да се превара могла открити тек после одласка са пијаце.³⁸

После разбијања Краљевине Југославије успостављен је и нови систем граница. Усташка НДХ простира се све до Београда. Прелазак из НДХ у Србију под немачком окупацијом био је начин да многи Срби сачувају биолошки живот, али и прилика да поједини криминалци избегну суђење. Тако су двојица келнера из Вуковара, Фрањо Воденичар и Павао Мерле, побегли у Београд пошто су покрали свог газду гостионичара Јосипа Шланга, коме су узели накит у вредности од 500.000 динара. У окупирану

[32] В. Вл., „Чувајте се варалица: ’Доносим вам поздрав од мужа...’”, *Ново време*, 28. мај 1941, 5.

[33] Р. Ђ., „Потера за варалицом и робијашем који се претстављао као ратни заробљеник”, *Ново време*, 14. август 1941, 4.

[34] П. П., „Вештим триком непознати варалица измамио бакалину 20.000 динара”, *Обнова*, 6. октобар 1941, 5.

[35] Аноним, „Бивши робијаш који је вршио преваре обучен у сељачко одело”, *Ново време*, 23. август 1941, 6.

[36] Љ. С., „Сељак који је покрао др. Здравковића осуђен”, *Ново време*, 23. септембар 1941, 5.

[37] Аноним, „Потера за једним обијачем”, *Ново време*, 25. јун 1941, 5.

[38] В. Р., „Оригинална превара са бутером на Умци”, *Обнова*, 20. децембар 1941, 9.

Србију ушли су као „усташки функционери”, са прописним легитимацијама. Потом су за себе узели лажна српска имена и пријавили се као избеглице. Живели су луксузно за ратно време, „трошкарећи” покрадени новац. На крају су ухваћени по Шланговој пријави која је стигла до Београда.³⁹ Због потпуне немачке цензуре негативне вести о Хрватској и Хрватима нису могле да се објављују у београдској колаборационистичкој штампи.⁴⁰ Новински чланак о хрватским криминалцима који су злоупотребили усташка документа била је једина негативна информација о овој монструозној организацији која се уопште могла прочитати у колаборационистичкој штампи 1941. године.

Преваре увек подразумевају веће или мање несвесно учешће жртве у процесу извршења криминалне радње. Најчешће је у питању злоупотреба поверења, мада се понекад јавља и експлоатација људске похлепе. Тако су у Београду Радомир Кудић, Јован Никишевић, месар Костадин Милошевић звани „Касапче” и молер Ратислав Јовановић звани „Лимун” (последња двојица познати провалници из предратног периода) подметали и продавали тантузе (плочица налик за новац које су коришћене у коцкарским играма) као праве златнике. Тантузе су набављали од антиквара Светислава Љубисављевића. Рачунали су на похлепу, поверење у писана и печатом оверена сведочанства, као и збуњеност људи у критичним ситуацијама. Припремљени тантуз завијали су у „луксузну” марамицу у којој је била и „потврда” да вреди 1.700 динара са потписом и печатом „јувелира Веље Шишића” (измишљена личност). Завежљаје су бацали на прометне делове улица, а затим чекали ко ће посегнути за „мамцем”. Потом би таквог човека пресрели, гласно говорећи да је узео њихово власништво. Он се обично

бунио и правдао да је „златник” његов. Ако би се жртва превише отимала, преваранти су претили позивањем полиције, што у условима окупације никако није било пријатно. Тада би помоћник превараната јавно понудио нагодбу две стране и жртва је пристајала да купи „златник” по нижој цени него што је назначено у „потврди”. Главне муштерије били су сељаци, а посао је месецима одлично „ишао”, све док је група превараната била компактна. Ухватили су их када је један (покренут похлепом) пожеleo да се осамостали и сам без помоћника организује преваре.⁴¹ Штампа је са великом пажњом извештавала са суђења овој групи варалица, настојећи да дидактички делује на јавност, укаже на све опасности које прете на улици, посрами неприличну људску похлепу и истакне ефикасност полиције и праведност судова иако је окупација.

Сличан начин преваре (пљачке на „бомбу”) у Панчеву су примењивале две скитнице из Гостивара, Кемал Исламовић и „Тасић” Михаремовић. Они би на пијаци остављали новчаник на тло, а затим пратили ко ће се полакомити на „лаку зараду”. Обично би то био неки сељак кога би један од превараната одмах пресрео говорећи да новчаник њему припада. Жртве би се правдале да им је новчаник „случајно” испао на земљу па су га зато узели, а варалица је тада тражила доказ. У том случају обично би се показивао сопствени новчаник који би из руку жртве отимао други преварант. Панчевачка полиција брзо је ухватила лопове из Гостивара, а затим их протерала у место рођења.⁴² Ипак, њихов метод преваре заправо се сводио на дрску крађу, а казна је свакако била умеренија него за домаће криминалце који су осуђивани на затвор.

[39] Д. А., „Келнери као тобожњи усташки функционери”, *Ново време*, 18. октобар 1941, 6.

[40] Aleksandar Vojinović, *NDH u Beogradu* (Zagreb: Naklada Pavičić, 1995), 298.

[41] Аноним, „Јагма з златом”, *Обнова*, 14. јануар 1942, 9; Аноним, „Лоповска ‘четворка’ која је продавала тантузе место златника”, *Ново време*, 15. јануар 1942, 5; П. П., „После открића превара са лажним златницима”, *Обнова*, 15. јануар 1942, 5.

[42] Аноним, „У Панчеву су ухваћена два опасна џепараша који су пљачкали на ‘бомбу’”, *Ново време*, 2. јун 1941, 4.

„Обични” крадљивци

Априлско бомбардовање Београда 1941. омогућило је масовне крађе. Многи су по дану, без икаквих обзира и страха, пљачкали разваљене трговачке радње, а Немци су благонаклоно гледали на такве поступке ако су власници били Јевреји. Окупатор је са своје стране отету робу одвозио камионима.⁴³ Пљачке, развлачење државне имовине, па и убиства за мале суме новца, били су карактеристични за многа подручја Србије у првим данима окупације.⁴⁴

Независно од нових услова живота, крађе су одувек биле део људске свакодневице, а када је наступила окупације узимало се све што има вредност – од бакарне жице, преко брашна и животних намирница, до готових одећа у кројачким радњама.⁴⁵ У условима опште несташнице све што је могло да се препрода било је мета крађе – од бензина на шлеповима који су пролазили Дунавом, до иструганих и исцепканих дрва у подрумима стамбених београдских зграда.⁴⁶

Забрана промета кожом и гумом коју је окупатор прописао већ у лето 1941. године условила је нове облике крађе. Тако је у јулу 1941. у Књажевцу извесни Видоје Станковић украо погонски каиш од трговца Срете Митића, да би га потом препродао обућару Благоју Станојевићу који га је користио за израду обуће.⁴⁷ У Београду је Боривоје Константиновић, бравар са Карабурме, поскидао неколико ремена са постројења фабрике штофова „Коста Илић а.д.”, а затим

их препродао обућарима у свом крају. Каишеви су коришћени за прављење ђонова за обућу, па полицији није било тешко да пронађе крадљивца.⁴⁸

Почетком децембра 1941. београдска полиција је после дуже потраге ухапсила Ристу Каленића који је крао искључиво гумене отираче испред врата које је затим препродавао на „црном” тржишту јер је гума због окупације постала реткост. Каленић је постао крадљивац пошто је изгубио посао молера.⁴⁹

Крађа је била веома раширена, а штампа је отворено показивала да се користила свака повољна ситуација, као у случају шпедитера Миће Теодоровића који је покрао професора Радоњу Лалића, избеглицу из Скопља, док му је превозио ствари.⁵⁰ Нико није био поштеђен, па се дешавало да избеглица покраде свог сапутника, такође избеглицу, односећи новац, обућарски алат и готову обућу.⁵¹ У Нишу су улични крадљивци умели да женама избеглицама дрско отму ташну из руку док чекају у реду за хлеб испред пекара, а затим побегну.⁵²

Идеолози колаборационистичке управе јавно су се жалили да у Београду расте број превара и лоповлука. Крало се све што је могло да се однесе (воће, ограде за двориште, олуци, канте за ђубре, водомери, браве). Било је пуно џепароша, а лопови нису имали милости ни према сиромашним људима, нити женама. За „спас друштва” препоручиване су драконске казне, упућивање на тежак принудни рад, уз констатацију да краду они који су склони таквом понашању и да

[43] Милош Московљевић, *Дневник : 1916–1968*, пр. Момчило Исић (Београд: Институт за новију историју Србије: „Византија”, 2018), 574-575.

[44] Милош М. Тимотијевић, *Злајшо чешника и њарџизана*, 129.

[45] М. П., „Из суда: ‘жицароши’ који су заиста крали жицу”, *Ново време*, 1. јун 1941, 7; Д. Аћ., „Ухваћен најмлађи београдски обијач”, *Ново време*, 18. јун 1941, 5; Аноним, „Опљачкана кафана ‘Астрономија’”, *Ново време*, 24. јун 1941, 6.

[46] Аноним, „Зима је на прагу”, *Обнова*, 13. новембар 1941, 4; Аноним, „Ухваћени су лопови који су крали бензин италијанске фирме”, *Ново време*, 9. децембар 1941, 5.

[47] Аноним, „Украо велики млински каиш и право пенцета”, *Ново време*, 1. јануар 1941, 4.

[48] Аноним, „Криминална хроника”, *Обнова*, 13. новембар 1941, 5.

[49] Аноним, „Хапшење једног лопова који је крао само - затираче”, *Обнова*, 12. децембар 1941, 9.

[50] Р. М. С., „Шпедитер покрао избеглицу”, *Ново време*, 28. август 1941, 4.

[51] Аноним, „Избеглица опљачкао свог сапутника”, *Обнова*, 21. новембар 1941, 7.

[52] Аноним, „Лопов покрао сироту жену избеглицу из Ниша”, *Обнова*, 23. децембар 1941, 8.

тешке економске прилике немају утицај на повећање криминалитета.⁵³

Крађе се наравно нису могле лако зауставити, а понекад су се дешавале усред „белог дана”, као у случају Жике Белића коме су украли кола и коња које је оставио на улици у Београду.⁵⁴ Слично је прошао и сељак Цветко Ивановић коме су у Нишу украли кола и пар волова.⁵⁵

Најуноснија је била крађа богатијих породичних кућа и станова, мануфактурних радњи, као и златара. Лопови су у потрази за драгоценостима и накитом ускакали кроз прозоре или се провлачили кроз таванице, а најчешће су хватани приликом препродаје украдених ствари.⁵⁶

Нишка полиција је у лето 1941. због учесталих крађа направила велику рацију и похапсила све регистроване лопове и обијаче, па су крађе једно време престале. Међутим, убрзо су провале поново почеле да се дешавају, али је по начину извођења било јасно да их обављају „аматери”. Покраденим људима таква информација није много значила, јер су обијане све радње у којима се нешто могло украсти, од кафана до књижара.⁵⁷

Крађа је заиста било доста, као и лопова које није било лако ухватити, па су објављиване и потернице са обећаном наградом потказивачима.⁵⁸ Све је то условило да и приватна лица у штампи јавно обећавају новчану награду потказивачима. Тако је трговац Алекса Минаковић из Крушевца обећао 5.000 динара награде оне ко пронађе или „прокаже” лопове који су из његове радње однели

робу у вредности око 35.000 динара. Лопови су у то време извршили неколико великих крађа у Крушевцу, а Минаковић је најпре за кривца оптужио свог помоћника, шеснаестогодишњег дечака Милутина Дебељковића, кога је иначе пре тога отпустио. Дебељковић је приведен, али није признао крађу.⁵⁹ Објављивање награда у штампи за потказивање лопова била је стара пракса, али и јавно признање да полиција није довољно ефикасна у проналажењу и кажњавању криминалаца, што није било повољно у условима окупације. Зато се овакве вести нису понављале, јер су поткопавале ауторитет окупационе власти и полиције.

Искушење присвајања туђе имовине појачавало се и у свакодневном контакту са новцем. Шегрти су поткрадали газдарице, а келнери гостионичаре код којих су радили. Новац се потом трошио, али и закопавао.⁶⁰ Било је и обрнутих случајева, када су газдарице поткрадале своје станаре.⁶¹ Штампа је редовно извештавала о свим овим случајевима, углавном без великог сензационализма.

Новинари су, по правилу, подупирали становишта покрадених власника, као у случају трговца Николе Мрђенова из Београда који је оптужио свог радника Радицу Живкова (који је живео у истој кући) да му је покрао радњу и узео разне тканине у вредности од 4.000 динара. Полиција је ухапсила Живкова који није признао крађу, нити је код њега пронађена нестала роба за коју се веровало да ју је већ продао.⁶²

Крађе су биле веома разноврсне, а град погодна позорница не само за извршиоце криминалних дела, већ и новинске извештаче који су стварали комплексну слику

[53] Аноним, „Крађе”, *Наша борба*, 21. септембар 1941, 7.

[54] Д. В., „Испред хотела 'Занатски дом' лопов украо кола и коња”, *Ново време*, 19. децембар 1941, 5.

[55] Милена Жикић, Бобан Јанковић, *Ниш у лисћу „Ново време”*, (Ниш: Историјски архив : Филозофски факултет, 2014) 83.

[56] Ј. Об., „Расветљене похаре јувелирских радњи”, *Ново време*, 10. децембар 1941, 5.

[57] П. Б., „Две обијане радње у Нишу”, *Ново време*, 20. август 1941, 4; М. Жикић, Б. Јанковић, *Ниш у лисћу „Ново време”*, 93.

[58] Аноним, „Потера за једним обијачем”, *Ново време*, 25. јун 1941, 5.

[59] М. Ј., „Покрадени трговац обећава награду од 5.000 оне ко прокаже лопове”, *Ново време*, 14. август 1941, 4.

[60] М. П., „Шегрт украо газдарици 106.000 динара”, *Ново време*, 6. август 1941, 4; П. Б., „Келнер обио орман свога газде и из њега покрао новац”, *Ново време*, 27. август 1941, 4.

[61] Аноним, „Газдарица поткрадала своје станаре”, *Ново време*, 31. децембар 1941, 5.

[62] Аноним, „Лопов обио радњу једног кројача”, *Обнова*, 30. децембар 1941, 5.

окупационе стварности. Вест о томе како је у Ћићевцу Милутин Мирковић наводно покрао жену кафеџије Јоџића (који је био у ропству), узевши чак 72.000 динара, имала је поред сензационализма и „распредања” паланачке љубавне „заврзламе” и ноту прекора и опомене женама чији су мужеви одведени у заробљеништво. Интимне везе покренуте жељом за забавом и телесним уживањем имале су и своје ризике.⁶³

Један од задатака колаборационистичке штампе била је и симулација мирнодопског живота, па чак и истицање неких погодности које је донела окупације, најчешће у погледу увођења нове дисциплине која је утицала на ограничење, па и нестанак некадашњег „девијантног” понашања. Тако су већ почетком јуна хваљене плаже на Сави поред Београда, на које су почели да долазе само прави спортисти. Није више било „глупих модискиња”, нити некадашњег предратног безобразног добацавања, задиркивања и узнемиравања купачица.⁶⁴

Међутим, места на којима се људи масовно окупљају, попут плажа за купање, увек су били простор за организовање крађа. Пре рата се дешавало да лопови однесу и одеда, па су људи у купаћим костимима морали да се враћају кући. Штампа је у првим месецима окупације преносила поруку полиције да је на плажама неопходан опрез, истичући да се у измењеној ситуацији ипак више води рачуна о имовини грађана него пре рата.⁶⁵

Крађе на плажама нису нестале, а лопове није било лако ухвати на лицу места. Понекад су откривани када су покушавали да уновче украдене ствари. Тако је ухваћен и Радослав Митровић, родом из Сибнице у Левачком срезу, када је препродавао сатове које је покрао на плажи Лугомир у Јагодина.⁶⁶

Криминалци су узимали све што је имало вредност, као у случају Миливоја Тапавице, „старог становника београдског подземља”, који је „пао у шаке” полицији. Њему су приписивали низ дрских крађа, укључујући и узимање дечјих колица из једног стана у Пашићевој улици. Лопов је ухваћен када је преко антиквара покушао да прода украдени предмет.⁶⁷

Крађа хране

Када су у питању биле незамењиве прехранбене намирнице, као што је млеко, срџба и бес јавности због несташнице и слабог квалитета (мешање са водом објашњавано је кроз категорије криминалних радњи) усмеравана је према несавесним појединцима, а не окупационој управи. Тако су београдске млекације проглашене за уцењиваче и гангстере, попут оних у Чикагу. Наводно је постојала јасно хијерархизована организација нелегалне трговине, попут мафије, тако да ко није желео да купи млеко помешано са водом није могао добити било какво млеко. Уобличен је и лик недодирљивог и мистериозног гангстера који је наводно руководио свим млекацијама, као и општинским контролорима, и без чије дозволе није било могуће продавати млеко. Пошто није било прогона и хапшења тих очито „недодирљивих људи”, млекарима у Београду ништа није преостајало него да узимају његово млеко.⁶⁸ Проблем несташнице млека и мешања са водом заиста је постојао, а „млекарска мафија” највероватније је измишљена, осим ако се преко ове конструкције није указивало на проблеме функционисања општинске власти.

[63] Б. Б., „Љубавник украо 72.000 динара”, *Ново време*, 23. јул 1941, 4.

[64] М. М., „Плаже су оживеле”, *Ново време*, 6. јун 1941, 4.

[65] Аноним, „Појачана контрола на плажама”, *Ново време*, 1. јул 1941, 4.

[66] Аноним, „Ухваћен лопов који је крао сатове на плажи”, *Ново време*, 17. август 1941, 4; *Моравски округ у лисћу Ново Време*

.....
: 1941-1944, пр. Добривоје Јовановић, Дејан Танић (Јагодина : Историјски архив, 2008), 46.

[67] Аноним, „Ухваћен је један дрски београдски крадљивац”, *Обнова*, 25. децембар 1941, 5.

[68] Аноним, „Како се тргује на престоничкој улици”, *Обнова*, 25. октобар 1941, 5.

Провала у станове понекад је имала за циљ крађу хране, као у случају београдског лекара др Антима Атанасијадеса коме су у ноћи 25. децембра 1941. украли разне намирнице у вредности од 4.000 динара. Полиција је извршила „енергичну” истрагу и ухапсила „беспосличара” Радивоја Алексића кога су осумњичили за крађу. После почетног колебања, „дрски крадљивац је признао своје дело”.⁶⁹

Поткрадање суседа био најчешћи облик лоповлука. Због ограничених количина хране које су се могле наћи у Београду, клање комшијске живине по заједничким двориштима постало је веома популарно.⁷⁰ На периферији града крали су се и волови.⁷¹

Крајем 1941. у јавности је одјекнула вест о крађи тридесет две свиње из „Дирис”-овог државног товилишта на периферији Београда. Лопови су 5. новембра 1941. по мраку и великом невремену ушли у свиње, поклатили животиње, а затим их нечујно однели. Стражари ништа нису приметили, а свињци се нису ни закључавали. Месо, маст и чварци брзо су препродани по локалним кафанама. Међутим, полиција је брзо ухапсила лопове и људе који су продавали њихову робу.⁷² Није увек било неопходно отети свиње, јер се из државних магацина крала и већ истопљена маст.⁷³

Крађа хране у граду који је био на ивици велике глади приказивана јер као нарочито подло дело, чиме је гнев јавности усмераван на последице, а не узрок проблема, сурови окупациони систем.

Између крађе и разбојништва

Град је био и поприште оружаних пљачки, а не само ситних крађа. Тако су у Лесковцу маскирани разбојници упали у кућу трговца Тодора Стевчића и присилили га да са својом женом отвори касу из које су узели 150.000 динара у папиру и 150.000 динара у злату, а затим побегли.⁷⁴ Штампa је писала како су 19. новембра 1941. разбојници упали у кућу Војина Гарчића у Смедереву. Одмах су почели да га туку, као и његову жену, а затим су им узели паре. Разбојништво је извршио коцкар Миша „Џивџан” са још једним одбеглим робијашем.⁷⁵

Штампa је извештавала и о хапшењу незапосленог радника Душана Стаменковића („опасног пацова”) који је провалио у стан Катарине Јовановић, чланице Београдске опере, украо накит и друге ствари у вредности преко 50.000 динара.⁷⁶ Упадање у станове и крађа златника био је уобичајени лоповски поступак. Тако је група Рома у Малој Крсни похарала индустријалца Чедомира Ђорђевића.⁷⁷ Иако веома узнемиравајуће, и права прилика за стварање „моралне панике”, овакве вести нису посебно истицане.

Ауторитет полиције није се доводио у питање, а вести о појединим успешним акцијама добијале су већи простор у новинама. Суштински, крађе су увек биле ризик, нарочито ако се починилац ухвати „на делу”. Тако је градски стражар у Кикинди пуцао и ранио у ногу Момчила Аћимовића, родом из Врбоља у Босни, који је пре тога похарао стан Милана Ивачковића.⁷⁸

[69] Аноним, „Ухваћен још један дрски крадљивац”, *Обнова*, 29. децембар 1941, 6.

[70] Аноним, „Расни петао који је завршио у туђем лонцу”, *Ново време*, 28. децембар 1941, 6.

[71] Аноним, „Ухваћени лопови који су украли пар волова”, *Ново време*, 1. новембар 1941, 5.

[72] Аноним, „Из Дирисових обора нестају свиње”, *Обнова*, 8. новембар 1941, 7; Д. А., „Магичне хиљадарке које ’опијају’ трошаринце”, *Ново време*, 20. новембар 1941, 5.

[73] Ј. Об., „Крађа 1300 килограма масти из ’Дирисовог’ магацина”, *Ново време*, 7. децембар 1941, 5.

[74] Б. М., „Разбојници упали у кућу и однели 300.000 динара”, *Ново време*, 7. август 1941, 5.

[75] Аноним, „Разбојништво у Смедереву”, *Обнова*, 21. новембар 1941, 6.

[76] П. П., „Дрска похара у стану једне чланице Београдске опере”, *Обнова*, 22. септембар 1941, 5.

[77] М. М., „Цигани украли златнике индустријалцу из Велике Крсне”, *Ново време*, 31. август 1941, 4.

[78] М. С. П., „Трка по улицама Кикинде за опасним лоповом”, *Ново време*, 22. јул 1941, 6.

Средином јула 1941. на улицама Ниша настала је „филмска трка“ за двојцом пљачкаша који су примећени да се увлаче кроз прозор стана Милана Маљковића, начелника Општег одељења Банске управе. Лопови Богосав Божиловић звани „Мечка“ и Александар Аранђеловић звани „Ђора“ покушали су да побегну, али су ипак ухваћени после дуже јурњаве празним улицама за време полицијског часа. Вредност украдених ствари процењена је на 15.000 динара, уз напомену да су и у ранијем периоду често упадали кроз прозоре ради пљачке.⁷⁹

Пљачка је могла да се одигра и усред дана. Тако је крајем септембра 1941. у Јагодини служитељу поште Николи Живановићу отето чак 644.280 динара „државног новца“. Пљачкаши су му пришли са леђа док је ходао најпрометнијом улицом, уперили пиштољ и узели паре. Полиција је потом ухапсила служитеља због сумње да је био у дослуху за нападачима.⁸⁰

Београд је због густине становања, концентрације трговинских радњи и богатјих људи ипак био много занимљивији за многе криминалце, као и за новинске извештаје. Почетком септембра 1941. полиција је у Београду ухватила „лоповску четворку“ састављену од младих, али и искусних крадљиваца, који су обијали радње после полицијског часа. Боривоје Коцић, Јовица Пауновић, Драгиша Јанковић „Чаруга“ и Душан Стојановић крали су штоф, дуван, сапуне и сву робу која је била дефицитарна, а затим је препродавали другим трговцима. Нису били гадљиви ни на крађу живине и стоке у околини Београда.⁸¹

[79] П. Б., „Филмска трка за двојцом лопова кроз нишке улице“, *Ново време*, 17. јул 1941, 5.

[80] Б. Ш., „Хапшење служитеља поште коме су разбојници отели преко пола милиона динара усред дана“, *Ново време*, 30. септембар 1941, 4; *Моравски округ у листу Ново Време : 1941-1944*, 67-68.

[81] Д. Аћ., „Успела потера полиције“, *Ново време*, 10. септембар 1941, 5.

Провала у београдске трговинске радње ипак је доносила више добити, али и ризика, јер је полиција током полицијског часа могла да успешније контролише град него у мирнодопско време. Тако је на углу Узун Миркове и Краља Петра у бекству убијен обијач Владимир Веселиновић, док је његов помагач Драгомир Гавриловић преживео.⁸² Полиција је после крађе у галантеријској радњи „Васић“ у Улици цара Николе у Београду убила и Добривоја Стефановића. Друга двојица крадљиваца су ухваћена (Александар Ђорђевић и Александар Марковић звани „Кепа“).⁸³ Штампа је и у наредним данима доносила вести о спреченим крађама и имена ухваћених лопова.⁸⁴ На тај начин су се демонстрирали ефикасност и строга полиције као гаранција „мирног“ живота у окупацији.

Није нестало ни зеленашење, а штампа је забележила један такав случај у Књажевцу. Зеленаш Милан Ћирић напао је августа 1941. на улици свог дужника Владимира Спасића из села Габровнице. Ћирић је претио секиром коју је држао у руци, тражећи да му врати позајмљене паре. Пошто Сапсић није имао новац, морао је да уступи свој сат.⁸⁵

Све полиције света увек имају мрежу доушника, а строги окупациони режим у Србији 1941. такође се ослањао на доставе грађана који су потказивали своје суварошане.⁸⁶ Претња пријавом полицији могла је да буде и озбиљна уцена против које се није било лако изборити. Штампа је у једној

[82] П., „Јуче изјутра, органи власти убили су усред вароши једног провалника–пљачкаша у тренутку кад је излазио из обијене радње“, *Обнова*, 14. август 1941, 5.

[83] Д. Аћ., „Похара галантеријске радње 'Васић' у Цара Николе улици“, *Ново време*, 5. октобар 1941, 6.

[84] Ј. Об., „Хватање чланова једне лоповске дружине која је обила више радњи у Београду“, *Ново време*, 16. октобар 1941, 6.

[85] Аноним, „Поверилац који је наплаћивао дуг секиром“, *Ново време*, 31. децембар 1941, 4.

[86] Милорад Екмечић, *Дуго крешање између клања и орања. Историја Срба у Новом Веку 1492–1992*. (Београд: Завод за уџбенике, 2007), 470–471; Бранислав Божовић, *Специјална полиција у Београду : 1941–1944*. (Београд: Завод за уџбенике, 2014), 481–482.

„малој вести” пренела и информацију како је Петар Влајновић из Дабра осуђен на робију, јер је због уцене лажно оптужио Миладина и Милована Петковића из Крагујевца.⁸⁷ Полиција је средином децембра 1941. по пријави крчмара Николе Ђукића због уцене ухапсила Петра Таша и Драгомира Миленковића из Београда.⁸⁸

Истицан је и случај хватања двојице младих уцењивача, Драгомира Витолића и Миодрaга Прекића, који су претећим писмом желели да жртви Јелени Чупић узму 12.000 динара. Њихово хапшење је приказивано као прилика да криминалци одласком у затвор упознају и наличје гангстерске славе.⁸⁹

На сличан начин, уцењивачким писмом, путар Бошко Мусулин, избеглица из Огулина, покушао је да измами паре од Рајка Живановића из Болеча. Тражио је паре за „шумске четнике”, али Живановић је уцену проследио полицији која је убрзо ухапсила Мусулина.⁹⁰ Вести о уцењивачима ретко су објављиване, из сасвим разумљивих разлога за окупаторе и колаборационисте, који су за своје потребе користили широку мрежу доушника и потказивача.

Ако се анализирају број и садржај вести о крађама у свим облицима, уочава се да тај вид преступништва није посебно жигосан. Иако је морална осуда била је редовни пратилац вести, никада није уобличен лик „опасног” криминалца који отима туђу имовину (изузетак су цепароши). Све је зависило од посебних околности крађе и појединачних случајева, раширености појаве, броја људи који су покрадени, њиховог социјалног статуса и степена непријатности које крађа изазива, без обзира на висину штете.

[87] Р. М. С., „Осуђен на робију због лажне доставе”, *Ново време*, 16. јул 1941, 4.

[88] Аноним, „Хапшење двојице уцењивача”, *Ново време*, 19. децембар 1941, 5.

[89] П. П., „Један неуспео трик са претећим писмом”, *Обнова*, 15. децембар 1941, 5.

[90] Аноним, „Један неуспели трик са уцењивачким писмом”, *Обнова*, 19. децембар 1941, 9.

Жене криминалци

Због свог положаја и статуса у друштву жене никада нису биле доминантне у извршењу криминалних дела. Поред тога, њихови преступи слабије се региструју у самој полицији (демонстрација „кавалерства” дежурних полицајаца) и о њима остаје мање трага у званичној документацији.⁹¹ Ипак, и жене могу да буду криминалци, а полиција је и за њима расписивала потернице.⁹²

Вести о таквим случајевима објављивала је и окупациона штампа. Тако је београдска полиција у „Новом времену” објавила фотографију Викторије Шанте из Велике Кикинде коју су тражили као „опасну крадљивицу”. Веровало се да се још налази на територији Србије или у Банату.⁹³

Другим женама није објављивана фотографија, али је зато детаљно образлагано њихово преступничко понашање. Тако је писано како је служавка Милка Бабић покушала да превари Олгу Вујановић из Београда, пренесећи јој наводне вести од њеног мужа који је заробљен у рату („тражио” је одело). Милка је за Олгу била жена од поверења, јер је раније служила код њеног брата у Чачку. Циљ преваре била је крађа одеће.⁹⁴

У Београду је 2. новембра 1941. ухапшена двадесетогодишња Ана Ђорђевић из Ариља, „опасна и препредена крадљивица” како ју је штампа описала. Она је „похарала” стан Јозефа Чернија (управника фирме „Југострој” из Раковице) из кога је однела разне ствари у вредности од 16.000 динара. У закључани стан ушла је плативши једном бравару да јој отвори врата, јер је „заборавила” кључ.⁹⁵

[91] Entoni Gidens, *Sociologija* (Beograd: Ekonomski fakultet, 2007), 235-237.

[92] МИАЧ, ГП, К-51, 7071/41, 7319/41 [Начелство Среза трнавског доставља допис о Зорки Чакајац и Ружи Сретеновић Градском поглаварству Чачак, 11. и 17. 6. 1941. године]

[93] Аноним, „Тражи се опасна крадљивица”, *Ново време*, 11. јул 1941, 4.

[94] „Необичан трик једне служавке”, *Ново време*, 30. новембар 1941, 6.

[95] П. П., Хапшење једне опасне крадљивице”, *Обнова*, 3. новембар 1941, 6.

Карактеристичан је случај служавке Штефице Кашки, родом из Иванеца у Хрватској, која је систематски поткрадала свог послодавца, београдског лекара са станом на Обилићевом венцу. Узимала је све вредне предмет, чак и песме Симе Пандуровића. Штефица је свесно крала библиофилска издања, која је потом са другим драгоценостима уз помоћ свог љубавника препродавала по Београду.⁹⁶ Иначе, стари рукописи крали су се и из државних библиотека, а затим продавали антикварима.⁹⁷ Међутим, крађа у спрези са неспутаном телесном страсти, уз угроженост имовине имућнијих слојева, укључујући и отуђење статусних симбола, затим и уништавање националног културног наслеђа, оштро је жигосана.

Такви случајеви нису могли бити бројни, за разлику од „обичних крађа“ које су свакако биле раширеније. Тако су у Пожаревцу ухапшене Нађена Јовић и Видосава Голубовић из села Кушиљева које су биле део банде која је крала у Моравском и Пожаревачком срезу. Крали су вешто и дрско, често ноћу, односили новац и дукате, како из села, тако и из варошица.⁹⁸

У Ужицу је ухваћена Јагода Луковић из Горичана код Чачка, жена-џепарош, и то у тренутку када је на железничкој станици сељаку Ивану Савићу извукла 2.200 динара. Јагода је имала седморо деце.⁹⁹ Крађа „из нужде“ било је објашњење које је понудила Вукосава Драгићевић из Ниша, запослена у „Дуванској станици“, која је упадала у приватне куће и крала дукате и златне минђуше.¹⁰⁰

[96] Д. Аћ., „Служавка украла цео низ ствари из стана свога послодавца ... па чак и песме Симе Пандуровића“, *Ново време*, 10. септембар 1941, 4.

[97] М. Мар., „Ректор Универзитета г. Мицић обавестио је јуче полицију о крађи старих српских рукописа“, *Ново време*, 4. новембар 1941, 5.

[98] М. М., „Ухапшена два женска лопова“, *Ново време*, 18. јул 1941, 4.

[99] М. С., „Мајка седморо деце ухваћена у крађи“, *Ново време*, 20. јул 1941, 4.

[100] П. Б., „Жена која тврди да је постала крадљивица из нужде“, *Ново време*, 27. јул 1941, 6; М. Жикић, Б. Јанковић, *Ниш у лисцу*, „Ново време“, 79.

Партнерство жена и мушкараца давало је боље резултате и у преступништву, као у случају Драгана Јовановића и Ане Новаковић који су имали разрађен систем пљачки јувелирских радњи у Београду. Понашали би се сасвим нормално, као елегантно обучени купци, да би потом током разгледања накита исти крали. Ухваћени су у златари Момчила Шишића када су украли један прстен.¹⁰¹

Крађу су могле да изврше и избеглице, као у случају Драгице и Стевана Шијачког, које је у свој стан из хуманитарних разлога примио генерал у пензији Светомир Ђикић, како је то писала штампа. Домаћин је после неког времена приметио да су му нестале неке „ситније стварчице“ из стана, па је упозорио госте да ће их пријавити полицији, а они су побегли. Утврђено је да су „дрски“ лопови украли и 70 килограма брашна, већу количну сапуна и других намирница. Новине су извештавале како је полиција трагала за крадљивцима.¹⁰²

Џепароши

Због ограничења у јавном превозу Београд је током прве окупационе године имао нерешив проблем великих гужви у трамвајима.¹⁰³ Била је то одлична прилика за џепароше који су већ крајем маја 1941. почели да систематски краду путнике. Лопове у великим гужвама није било лако пронаћи, жртве су припадале свим социјалним слојевима (укључујући и истакнуте полицијске чиновнике), а украдене суме нису биле занемарљиве.¹⁰⁴ Полиција је почетком јуна 1941. током једне акције на свега три трамвајске

[101] Аноним, „Елегантни крадљивац накита“, *Ново време*, 19. децембар 1941, 5; Аноним, „Хапшење двојице крадљиваца накита“, *Обнова*, 18. децембар 1941, 8.

[102] Аноним, „Добročинство зло[м] плаћено“, *Обнова*, 25. децембар 1941, 8.

[103] Наташа Милићевић, Милош Тимотијевић, „Трамвај, фијакер и бицикл: саобраћајна свакодневица у окупираном Београду 1941. године“, *Токови историје* 2 (2021), 39-64.

[104] Аноним, „Чувајте се лопова на трамвајима!“, *Ново време*, 20. мај 1941, 6; Вл. С., „Чувајте се џепароша: три крађе на трамвајима“, *Ново време*, 27. мај 1941, 4.

линије похватала неколико „опасних џепароша”. Код њих је пронађено доста новца, а штампа је позивала покрадене људе да се јаве властима како би им се вратиле паре.¹⁰⁵ Према званичној процени џепароши су за три недеље украли око пола милиона динара, а полицији се јавило око 100 оштећених људи који су захтевали враћање пара. Ухваћено је око 20 џепароша, што је било значајно повећање преступника ове врсте. Појава је објашњавана увођењем полицијског часа, што је многобројне предратне обијаче и крадљивце усмерило на џепарење као мање ризичан облик криминала.¹⁰⁶ За разлику од других врста преступништва, колаборационистичка штампа је у случају џепароша стварала „моралну панику”, непрекидно препоручујући опрез указивањем на „невидљиву” опасност која је претила „мирном” животу.

За криминалце је џепарење по трамвајима било најпопуларније, али нису избегаване и гужве на бродским линијама. Тако је на броду који је пловио према Панчеву ухваћен Иштван Лудвик, који је због сигурности крао са помоћником („статистом”). Новац се жртви извлачио из џепа, а онда додавао помоћнику како би се избегле оптужбе ако се крађа осети.¹⁰⁷

Лопови су понекад хватани у самом чину крађе, као што је био случај са џепарошом Матом Анђићем који је у трамвају покрао извесног Ибриша Хаџи-Шабића. Суд није био претерано строг и Анђића је казнио са два месеца затвора.¹⁰⁸ Међутим, и судије су биле жртве џепароша, као у случају Гаврила

Вишњевског кога су покрали у Пожаревцу док је чекао воз.¹⁰⁹

Због огромних гужви у београдским трамвајима џепароше није било лако осетити нити ухватити иако се крађа ипак примети. Они би тада искакали из возила, што им је најчешће омогућавало ефикасно бежање. Ова тактика понекад није била успешна. Штампа је истицала присебност и брзину чувеног фудбалског бека Стојиљковића, члана клуба „Б.С.К”, који је истовремено био и полицијски агент. Џепарош је покрао једног путника у великој гужви после утакмице „Балкан – „Б.С.К”, а Стојиљковић је појурио крадљивца који је искочио из трамваја, брзо га ухватио и предао жандармима. Новчаник је враћен власнику.¹¹⁰ Лик спортисте-полицајца, својеврсног „витеза” који брани нејаке, требало је да обезбеди емпатију становништва према крајње непопуларном облику понашања, као и активној полицијској сарадњи са суровим окупационим режимом.

Међутим појединачна хватања и осуде нису спречили џепароше да наставе са крађом по пренатрпаним трамвајима. Украдене ствари понекад су биле веома скупоцене, као када је оцепарен један бивши министар коме су узели златни сат са ланцем и бисерима, поклон краља Милана Обреновића. Лопов није пронађен, а запомагање покраденог није било од велике помоћи.¹¹¹ У трамвају је покраден и Павле Карарадовановић („наш најстарији новинар”), који је опраштао узети новац, али је молио да му се врате документа.¹¹²

Због непрестаних крађа јавно је изнета сумња да у Београду заправо делује „организована банда трамвајских џепароша”. Грађанима је пропоручиван опрез, посебно

[105] Д. Аћ., „Лопови су похватани – траже се покрадени”, *Ново време*, 5. јун 1941, 4.

[106] Д. Аћ., „За три недеље џепароши су извукли из џепова Београђана око пола милиона динара”, *Ново време*, 7. јун 1941, 5.

[107] В. М., „Ухваћен џепарош статиста на броду за Панчево”, *Ново време*, 14. јун 1941, 4.

[108] К. С., „Један од многобројних трамвајских џепароша осуђен на два месеца затвора”, *Ново време*, 9. јул 1941, 5.

[109] Аноним, „Судија – жртва џепароша”, *Ново време*, 18. јул 1941, 4.

[110] С. Г., „Захваљујући брзини једног фудбалера ухваћен џепарош”, *Ново време*, 20. јул 1941, 5.

[111] П. Ц., „Украден златни ланац са бисерима који је припадао краљу Милану”, *Ново време*, 26. јул 1941, 5.

[112] Аноним, „Наш најстарији новинар остао је без новчаника за време возње у трамвају”, *Ново време*, 17. август 1941, 6.

трговцима који су са собом носили пазар. Примећено је да су трговци из унутрашњости, ненавикли на велике гужве и присуство лопова, честа жртва џепароша.¹¹³

Саморганизовање путника трамваја у хватању лопова јавно је похваљивано, као у случају једног радника који је осетио да га џепаре, а затим напао лопова. Радник је чврсто ухватио руку џепароша и почео да га туче, у чему су му помогли и остали путници. Лопов је ипак успео да се некако отрге и сав крвав излети из трамваја у покрету.¹¹⁴ Џепарош који је на Теразијама у „Акриној” трговачкој радњи извукао новчаник извесној Катици Гроз није имао среће. Иако је брзо почео да бежи, пробијајући се између купаца и тезги (изгледало је да ће ипак умаћи), ипак је после „филмске трке” „пао у руке” полицији.¹¹⁵

Штампа је отворено писала како је после слома Краљевине Југославије и уласка Немаца у земљу криминал порастао, али да је полиција својим акцијама у Београду ипак успела да сузбије деловање многих преступника. То је био разлог да се један број џепароша премести у возове који су саобраћали према Нишу. Многи су и физички отишли из Београда, а Лапово им је као важна железничка станица постало центар за даље акције. Концентрација преступника у овом малом месту била је довољно велика да Лапово у једном новинском извештају назову „Мали Чикаго”.¹¹⁶

Џепарење није мимоишло ни градове у унутрашњости окупиране Србије. У Нишу су џепарили људе који су чекали у реду испред пекара да купе хлеб. Један од актера је на глави носио ђачку капу, тако да људима није био сумњив, и није се могао у први мах

повезивати са лоповлуком.¹¹⁷ Тако су и нишком трговцу Михаилу Николићу, док је чекао у реду за хлеб на Тргу кнеза Милоша, џепароши украли новчаник са 1.700 динара.¹¹⁸

У Лесковцу су ухваћени џепароши Радомир Тасић звани „Рафа” и Миодраг Станојевић који су покрали једног „Арнаутина” док је куповао робу у бакалници. Један лопов га је запиткивао и одвлачио пажњу, а други му је извлачио новац. Арнаутин је осетио превару, а џепароши су му тада ударили шамар како би га збунили. Он их је потом са ножем у руци јурио по улицама Лесковца, али су они успели да побегну. Касније су покрали једног сељака који „ништа није осетио”, али га је „публика” упозорила на крађу.¹¹⁹

Малолетни преступници

Посебан проблем била је малолетничка делинквенција. Социјална условљеност овог проблема повремено је откривана кроз натписе да се на београдској периферији могу уочити „буљуци запуштене деце”.¹²⁰ Штампа је отворено објављивала вести о томе како је, на пример, „ухваћен најмлађи београдски обијач”, стар шеснаест година, са набрајањем кривичних дела, као и „подвига” других младих преступника.¹²¹ Било је јасно да појединачна хапшења неће решити проблем који је имао много дубље узроке. Пре рата је захваљујући залагању Милана Аћимовића установљена „Дечја полиција” (1937), посебно одељење које се бавило малолетним преступницима. Тада је основан и својеврсни „сабирни центар” за „напуштену децу”, заправо интернат са школом како

[117] П. Б., „Две обијене радње у Нишу”, *Ново време*, 20. август 1941, 4; М. Жикић, Б. Јанковић, *Ниш у листу „Ново време”*, 93.

[118] Аноним, „Џепароши у Нишу”, *Обнова*, 20. август 1941, 3.

[119] Б. М., „Осма група радника креће ускоро из Лесковца у Немачку”, *Ново време*, 2. новембар 1941, 4.

[120] П. П., „Са престоничке периферије: недеља на Чубури”, *Обнова*, 9. август 1941, 9.

[121] Д. Аћ., „Ухваћен најмлађи београдски обијач”, *Ново време*, 18. јун 1941, 5; Др. Аћ., „Ухваћени малолетни лопови који су опљачкали једну канцеларију”, *Ново време*, 23. август 1941, 5.

[113] Аноним, „Да ли у Београду постоји организована банда трамвајских џепароша”, *Ново време*, 2. септембар 1941, 5.

[114] Аноним, „Публика премлатила једног џепароша”, *Обнова*, 11. октобар 1941, 9.

[115] Аноним, „Филмска трка за једним џепарошем кроз просторије магазина ‘Арка’”, *Обнова*, 24. децембар 1941, 4.

[116] Аноним, „Сеоба београдских џепароша”, *Обнова*, 26. децембар 1941, 8.

би се малолетни преступници социјализовали и извукли из криминала.¹²² Штампa је инсистирала да је потреба за таквом институцијом постојала и на почетку окупације, јер су старији криминалци правили банде у које су увлачили младе преступнике „учећи их занату” – провалама у куће и станове.¹²³

Дом за делинквенте („морално посрнуле млађе малолетнике”) поново је почео са радом средином октобра 1941, али је због недостатка новца за оправку и загревање просторија радио само са оном децом која су већ раније била укључена у програм васпитања.¹²⁴ Иако је проблем уочен, до краја 1941. ништа није урађено како би се избегло да малолетнике у затвору обучавају „окорели криминалци”. Штампa је повремено понављала потребу обнављања „Дечје полиције”, јер су малолетни делинквенти масовно џепарили, крали, лутали по граду, правили преваре и многе испаде (изражавано је јавно признање да су у негативном смислу веома „способни”), а у хладнијим данима често ломили тарабе како би их продавали као огрев.¹²⁵

Криминалци су заиста могли да рачунају на велики подмладак, посебно из социјалне групе „беспризорних”, деце која су без надзора живела на улицама Београда. То нису била само деца без родитеља, мада је и таквих било доста, јер је међу њима било пуно оних које је породица запустила у васпитању. Са доласком избеглица повећан је и број деце без надзора, а тиме и малолетних делинквената. Могли су да се виде по целом граду, а често су „висили на трамвајима”, не због потребе превоза, већ само ради забаве и престижа у сопственој групи. Били су рашчупани, прљави, поцепани,

безобразног и дрског понашања, бавили су се ситним крађама, редовно су лагали и „жицали” новац. Лети су волели да буду на плажама и купалиштима, где су крали по кабинама за пресвлачење. Отворено су крали и на улицама и повремено проваљивали у станове. Када су дошли хладни дани „беспризорни” су почели да краду дрва за огрев са рабаџијских кола, још док би била у покрету. Понекад би понешто и поштено зарадили на Железничкој станици и бродским пристаништима, али то им углавном није било занимљиво. Умели су да просе испред биоскопа да би купили карте за представе, мада су их често препродавали, што је све заједно стварало веома ружну слику. Увече би се завлачили у своја станишта, разрушене куће и многе друге „рупе” и „буцаке”, где су пуно времена проводили у коцкању. Штампa је указивала на сву штетност које по друштво има небрига о малолетним делинквентима, препоручујући мере полицијског надзора и принудног интернатског васпитања.¹²⁶

Вести о „беспризорнима” нису пренесене само из Београда. У Зајечару је четрнаестогодишњи Милан Јокић забављао своје вршњаке фантастичним причама и многим авантурама, а заузврат је добијао храну, новац и нарочито дуван. Био је веома сугестиван у својим маштањима како ће имати филмску каријеру. Често је био на улици са „сажалјивим изгледом”, говорећи како је изгубио родитеље. Милана је на пијаци једног дана срео млинар Стојан Јанковић који није имао деце. Штампa је инсистирала на дечаковој препредености и истанчаном осећају да измишљеном сентименталном причом о изгубљеном детету насамари добротворе, јер је на крају Јанковићу украо 19.000 динара и нестао.¹²⁷

[122] М. Мар., „Питање напуштене деце: потреба да се поново организује дечја полиција у Београду”, *Ново време*, 26. јун 1941, 4.

[123] Аноним, „Београдска полиција ухватила је синоћ једну дружину опасних провалника”, *Обнова*, 23. јул 1941, 5.

[124] Аноним, „Дом за васпитање малолетника отпочео рад”, *Обнова*, 21. октобар 1941, 5.

[125] Аноним, „Потреба обнављања Дечје полиције”, *Ново време*, 16. новембар 1941, 6.

[126] Велибор Јовановић, „Беспризорни се забављају...”, *Обнова*, 13. септембар 1941, 7; Д. Вучковић, „Деца без надзора на београдским улицама која жицаре и одају се чудном животу”, *Ново време*, 21. децембар 1941, 6.

[127] В. Б., „Препредени четрнаестогодишњи дечак украо 19.000 свом несудњеном поочиму”, *Ново време*, 13. септембар 1941, 4.

Међутим, и сама колаборационистичка штампа подстицала је ширење заводљиве филмске приче кроз огласе о биоскопским представама. Тако је „Ново време” рекламирало немачки филм „Кора Тери” као узбудљиво остварење у коме се у приказују оријентални свет, еротика и егзотика.¹²⁸

Ипак, колаборационистичка штампа негативно је писала о „лакој забави”, нарочито читању „петпарачких романа”, које је пре рата наводно конзумирало две трећине породица. Окупација је прекинула продукцију таквог садржаја, а преостале публикације могле су у новим околностима да се пронађу само у антикварницама. Штампа је похвално писала о таквом развоју догађаја, посебно због чињенице да је пре рата кроз „лаку литературу” ширена и „американска” пропаганда која је имала значајан утицај у свим социјалним слојевима.¹²⁹ Читање забрањених брошура и књига сматрано је за криминалну радњу, а штампа је препоручивала да се из промета избаци сва литература која је „травала омладину”.¹³⁰

Проституција

Проституција свакако није класичан облик криминала који подразумева преваре и насиље, али јесте део девијантног понашања и углавном је повезана са другим преступничким делима. Као посебан друштвени проблем проституција је и пре Другог светског рата уређивана многим законима и прописима.¹³¹ Иако се сексуални односи налазе у пољу интиме сваког човека, они ипак могу и да се уновче, а рат и

окупација створили су нове оквире за такву врсту деловања у друштву.¹³²

Постојао је страх од ширења заразних болести, нарочито полних.¹³³ Питање „јавног морала” уређено је већ 10. јуна 1941. наредбом да се за јавне куће не смеју узимати девојке млађе од 18 година. Истовремено је требало водити истрагу о лицима које подводе малолетнице на проституцију и строго кажњавати ширење полних болести.¹³⁴ Међутим, већ у првим месецима окупације појавио се проблем жена које су се виђале са немачким војницима, а нису биле „званичне” проститутке.¹³⁵

Ограничење рада регистрованих проститутки смањило им је приходе, што је условило да избегавају обавезне лекарске прегледе које су морале да плаћају.¹³⁶ Заражене проститутке упућиване су на хоспитализацију, али оне су бежале из болница и настављале рад по кафана, па их је полиција тражила у неколико срезова.¹³⁷

Почетком јула 1941. штампа је пренела садржај уредби о легалном бављењу проституцијом, пре свега због спречавања ширења венеричних болести. Лица која су имала полне болести званично нису смела да имају сексуалне контакте, нити су могла да ступају у брак. Законски су потпадали под обавезу

[128] Аноним, „Филм ‘Кора Тери’”, *Ново време*, 9. октобар 1941, 7.

[129] Зл. М. Саватић, „Београдски профил”, *Обнова*, 27. септембар 1941, 9.

[130] Р., „Потреба контроле књијарског тржишта”, *Обнова*, 8. новембар 1941, 6.

[131] Милош Тимотијевић, „Проституција у Чачку током XX века”, *Токови историје* 1–2 (2007), 170–190.

[132] Љубинка Шkodрић, „Horizontalna kolaboracija – intimne veze žena sa nemačkim okupatorom u Srbiji 1941–1944”, *Istorija 20. veka* 3 (2012), 105–122.

[133] Милан Ристовић, „Између сузбијања и идеолошке употребе заразних болести у окупираној Србији у Другом светском рату : предлог за даље истраживање”, у: *Свакодневница и друштвени одговори на епидемијске кризе 1914–2020 : зборник радова*, ур. Милан Ристовић (Београд : Филозофски факултет, 2021), 49–62; Наташа Милићевић, „Јавност” и болест у окупираној Србији 1941–1944.”, *Токови историје* 2 (2022), 11–37.

[134] МИАЧ, ГП, К-53, Ф-V, р. 476 [Наређење Испоставе Дринске бановине Градском поглаварству Чачак, 13. 6. 1941. године]

[135] МИАЧ, ГП, К-57, без броја [Извештај Градском поглаварству Чачак, 24. 5. 1941. године]

[136] МИАЧ, ГП, К-53, Ф-IV, р. 381 [Извештај Одсека за социјално и здравствено старање Градском поглаварству Чачак, 1. 7. 1941. године]

[137] МИАЧ, ГП, К-55, Ф-VII, р. 479 [Наређење Дома народног здравља у Ужицу Градском поглаварству Чачак, 22. 8. 1941. године]

принудног лечења. Проституцијом су могле да се баве жене старије од 18 година, ментално и физички здраве, под условом да за ту „делатност“ добију одобрење власти. Особе млађе од 18 година, као и проститутке без дозволе за рад, требало је да се принудно упуте у „поправилишта“ и „заводе за посрнуле девојке“. Све проститутке стављене су под здравствени надзор и морале су да станују у хигијенским становима у којима није смело да буде алкохолних пића и опојних средстава. Планирано је да их надзире санитарна полиција са лекарима и правним чиновницима уз помоћ жена „нарочито добрих моралних квалификација“, како је то истицала штампа.¹³⁸

Санитарна полиција, или „полиција јавног морала“, требало је да организује патроле по улицама, врши надзор над „предузећима“ која се баве проституцијом и упућује на прегледе сумњиве жене. Било је предвиђено да се санитарна полиција установи по срезовима, бановинама и у Београду. За срезове је била предвиђена најмање једна, а за Београд девет патрола. Поред примене репресивних мера, планирано је и стварање саветодавних одобра уз учешће лекара. Жене проглашене за проститутке могле су да се жале на такву одлуку. У сваком случају, добијале су „санитетску књижицу“ и обавезу да се два пута недељно прегледају. Било им је забрањено сакупљање по трговима и улицама, да буду у вези са млађима од 18 година и да станују више од две у једном стану, који није смео да се налази у крчмама и сличним објектима. Било је забрањено да станују код самаца и у кућама са малом децом. Предвиђено је да станодавци, који проституткама издају станове у закуп, могу посредно и непосредно учествовати у заради ових жена. Санитетска полиција је могла по својој процени да им забрани становање у одређеним становима, улицама и квартовима. За кршење

[138] Ђ. И., „Уредба о сузбијању полних болести“, *Ново време*, 12. јул 1941, 4.

одредби казне нису биле благе. Кретале су се од пет до двадесет хиљада динара новчане казне и од 30 до годину дана затвора. Ако би жена заразила једног или више мушкарца полном болешћу било је предвиђено да се казни робијом.¹³⁹

Казна за кориснике услуга проститутки није била предвиђена, нити је штампа критиковала такву врсту понашања. Искључиво је истицана прецизност законских уредби, писаних у моралистичко-хигијенском дискурсу бриге за јавно здравље и очување пристojности друштва. Тема сексуалности у вези са проституцијом није покретана, иако је то била „идеална“ прилика да се у таквом дискурсу регулише јавни морал. Окупациона штампа заправо уопште није много писала о проституцији и углавном се задржала на законским уредбама.

Међутим, регулисање проституције није било лако и једноставно, па је полиција повремено прибегавала репресивним методама, углавном рацијама. У једној таквој рацији на проститутке („курве“) у Нишу ухапшено је неколико девојака које нису могле да докажу да се „издржавају поштеним радом“. Све су упућене на лекарски преглед. За болесне је предвиђена хоспитализација, а за остале протеривање у завичај.¹⁴⁰

Штампа је тек посредно ширила страх од „сексуалног неморала“, али је ипак настојала да контролише неспутану сексуалност, истичући потребу регулације морала, па и националне „чистоће“, преко залагања за спречавање промискуитета између Рома и Срба.¹⁴¹

Поред тога колаборационистичка штампа често је објављивала моралистичке тираде против „слободне љубави“ код комуниста, идеолошки осмишљеном

[139] Ђ. И., „Уредба о сузбијању полних болести“, *Ново време*, 12. јул 1941, 4; „Установљење санитарне полиције“, *Обнова*, 24. јул 1941, 4.

[140] П. Б., „Потера на сумњиве жене у Нишу“, *Ново време*, 26. јул 1941, 4; М. Жикић, Б. Јанковић, *Ниш у лисћу*, *Ново време*, 79.

[141] В. П., „Један актуелни социјални проблем“, *Обнова*, 15. август 1941, 4.

промискуитету као посебном облику проституције. У једном тексту цео проблем је обогаћен извештајем у вези „бактериолошког рата” који су водили комунисти („бандити”) против оружаних снага Владе Милана Недића током устанка 1941. године. Владин четник Светислав Петровић, иначе глумца Народног позоришта у Београду, приметио је у Аранђеловцу једног сумњивог типа, заправо бившег робијаша Зечевића, кога је његов политички комесар задужио да пронађе „већи број покварених жена које су заражене венеричним болестима”. Идеја је била да се те жене на „згодан” начин доведу у везу са добровољцима (љотићевцима) и четницима (снагама Косте Пећанца) како би их заразиле „опаким болестима” и на тај начин избациле из борбе. Штампa је инсистирала на присебности и одлучности глумца Петровића, који је сазнао где се назначене жене скривају, а Зечевића је због планираног злочина ухапсио.¹⁴²

Проституција заправо није превише стигматизирана у колаборационистичкој штампи, нити је та тема често покретана, а могла се тек понекад наћи у „малим” чланцима у вези са повременим хапшењима коцкара и „сумњивих жена”, као у случају рације у београдској Скадарлији крајем октобра 1941. године.¹⁴³

Коцкање

Коцкање је такође криминализовано у новинским натписима, што је нарочито наглашавано јер је било у спречи са неспутаном забавом и беспосличењем. Београдска полиција је тако крајем септембра 1941. ухапсила 54 млада мушкарца, припаднике „златне младежи”, које је ухватила у Билијарској сали Ратничког дома где су се наводно коцкали. Јавно су спроведени кроз београдске улице,

[142] Т. В., „Бандити су водили бактериолошки рат”, *Обнова*, 10. јануар 1942, 9.

[143] Аноним, „Успешан лов београдске полиције”, *Обнова*, 27. октобар 1941, 5.

по тројица у реду, све до затвора. Тамо су елегантне момке са негованом зачешљаном косом намазаном бриљантном ошишали на „нуларицу”, а затим их пустили кући. Штампa је славила ову рацију као практично-показну вежбу којом се демонстрирала одлучност колаборационистичке власти у сузбијању непримереног понашања до јуче недодирљивих социјалних слојева.¹⁴⁴

Штампa је истицала како је и у Скадарлији ухапшена и једна велика „банда коцкара” (заједно са проституткама).¹⁴⁵ У Нишу су крајем 1941. забранили коцкање по кафанама како би се смањило степен криминала и беспосличења.¹⁴⁶ Ускоро су учестале вести о забрани коцкања по многим варошима у унутрашњости Србије.¹⁴⁷ Кафанае су означене као „легло неморала” (пијанство, коцка, ленствовање) у којима је изричито забрањено коцкање. Казна није обухватала само коцкаре, већ и кафеџије, а неки су због кршења забране добили батине. Недић је ускоро донео и уредбу о затварању сеоских кафана.¹⁴⁸

Новинари су преузели улогу „моралних активиста” у друштву, „ватрених” и „праведних” особа, који се залажу за „апсолутну етику”, при чему оно што „виде” у друштву као проблем представља „истинско и потпуно зло”, без ограничења.¹⁴⁹ У таквим текстовима скретана је пажња како „беспосличари” на пијацама јавно играју „крајцарице”,

[144] П. П., „Необична поворка на београдској улици”, *Обнова*, 27. септембар 1941, 5; М. М. Т., „Ошишани мондени”, *Ново време*, 28. септембар 1941, 5.

[145] Аноним, „Успешан лов београдске полиције”, *Обнова*, 27. октобар 1941, 5.

[146] М. С., „Забрањено коцкање по кафанама у Нишу”, *Ново време*, 26. децембар 1941, 4; М. Жикић, Б. Јанковић, *Ниш у лисћу* „Ново време”, 123.

[147] В. Б., „Забрањено коцкање у кафанама”, *Ново време*, 5. октобар 1941, 4; М. М., „Забрањено куповање намирица за препродају у Београду”, *Ново време*, 10. октобар 1941, 4.

[148] Н. Н., „Разрез прилога за зимску помоћ у Младеновцу”, *Ново време*, 2. децембар 1941, 4; „Наредба о затварању сеоских кафана”, *Ново време*, 7. децембар 1941, 5; В. Ј., „Кажњавање због коцке батинама”, *Ново време*, 20. децембар 1941, 4; М. С., „Забрањено коцкање по кафанама у Нишу”, *Ново време*, 26. децембар 1941, 4.

[149] К. Tompson, *Moralna panika*, 21.

што је такође облик коцкања.¹⁵⁰ На крају је 27. децембра 1941. јавно обзнањено да се у локалима забрањује играње карата, домина, билијара и свих забавних игара. Казна, новчана и затворска, превиђена је како за саме учеснике игара, тако и за власнике локала.¹⁵¹ Писано је у дискурсу засићеним потребом борбе против прогресивне дерегулације позитивних друштвених норми и свих опасности које доноси неспутана слобода која се по правилу извитоперује у деструкцију нације.

Ипак, биле су то само епизоде, јер је штампа истовремено доносила вести и о новим технолошким помацама у хазардним играма, хвалећи њихову популарност. Тако је крајем 1941. у Великој Кикинди по кафанама и гостионицама постављан апарат за коцку „Кореја”, што штампа није осуђивала. Требало је само убади динар, а затим очекивати „премију”.¹⁵² Али, то је био део регулисаног хазарда, под контролом државе, као и у случају „Државне лутрије” која је већ крајем маја 1941. наставила свој рад, с напоменом да ће се исплаћивати новац за „срећке” које су купљене пре рата.¹⁵³ Интерес и моћ и овога пута били су важнији од морала.

Девијантно понашање

Немачка окупација је на много начина ограничавала слободу људи многим забранама (почев од полицијског часа), а колаборационистичка штампа је низом натписа додатно указивала и на многа неприхватљива „девијантна понашања”. Нарочито није било разумевања за импровизоване уличне тезге на којима су „сваштари” продавали најразличитију робу. Такви људи приказивани су у својеврсном „завереничком” дискурсу, као

[150] Ј. О. М., „Одједи”, *Ново време*, 4. новембар 1941, 5.

[151] Милан Аћимовић, „Забрана играња карата, билијара и свих забавних игара”, *Ново време*, 27. децембар 1941, 3.

[152] М. С. П., „Велика хладноћа у Банату”, *Ново време*, 30. децембар 1941, 4.

[153] Д. Л., „Државна класна лутрија наставиће свој рад по измењеном плану”, *Ново време*, 30. мај 1941, 5.

„заклети” противници „редовних” трговаца, при чему су варали своје купце и „уваљивали” лошу робу. Улични продавци оптуживани су и за похлепу, јер су наводно остваривали велики профит, а сумњало се да у тајности тргују и нелегалном робом.¹⁵⁴

Натписи у којима се изражава разумевање за уличну трговину били су ретки, а и тада је таква пракса критикована као „нехигијенска”, нарочито ако је у питању била продаја хране, чак и бомбона које су продавала деца (бомбоне су секли на два дела, поново увијали и продавали).¹⁵⁵ Критиковала се заправо пракса уличне трговине, проглашаване за девијантност, док је учешће деце у таквој економији регистровано без моралних судова.

Штампа је много чешће писала о успешној борби полиције против „црне берзе”, прогону и хватању уличних продаваца.¹⁵⁶ Због „хигијене” је забрањивана и продаја сладоледа, боза, пецива и лимунада на улици, а торбарее је приказивано као друштвена девијантност и права криминална радња.¹⁵⁷ Међутим, због свеопште оскудице у градовима, торбарее није било лако контролисати, иако је штампа истрајно осуђивала ову појаву.¹⁵⁸

Просјачење је редовно означавано као истинско девијантно понашање. За велики број просјака на београдским улицама никако нису били криви нередовна ситуација и окупација Србије, нити су они доживљавани као сиротиња, већ као нерадници и „професионалци”. Као велики проблем истицана је и национална припадност просјака, јер би се „Цигани” сваког дана преместили са

[154] Д. В., „Импровизоване радње и њихове муштерије: нове врсте професија у Београду”, *Ново време*, 2. јун 1941, 4.

[155] О. С. Ж., „Одједи : деца која продају бомбоне”, *Ново време*, 7. август 1941, 6; Аноним, „Београд с профила...”, *Обнова*, 8. новембар 1941, 7.

[156] Д. Аћ., „Београдска полиција повела је борбу против недозвољене трговине”, *Ново време*, 17. септембар 1941, 5.

[157] Драг. Јовановић, „Забрањено је торбарее на улицама Београда”, *Ново време*, 17. јун 1941, 4.

[158] Р. С., „Забрањено торбарее”, *Обнова*, 13. јануар 1942, 7.

периферије града у центар, затим „размилели” и „заузели бусију” за своју делатност. Била је то „ружна слика” Београда која је морала да се исправи, па се препоручивала забрана доласка „Циганима” у град, као што је некада давно постојао такав пропис. Људима је препоручивано да уместо што новац удељују просјацима, своје паре дају за обнову Смедерева, тешко страдалог у експлозији јуна 1941. године.¹⁵⁹

„Цигани” су генерално оптуживани да помажу неред и безвлашће јер им је то најважнији „заклон” како би кренули у пљачку и злочине. Оптуживани су за депарење и нарочито просјачење („опасност за пролазнике”), што је стварало ружну слику града.¹⁶⁰

Питање просјачења је у идеолошком смислу била важна тема колаборационистичке штампе, иако није објављено пуно текстова о овој појави. Нарочито је критикована предратна пракса избегавања „организоване акције против просјака”, иако и тада повремени прогони нису давали резултат, јер би се они поново брзо појавили на улицама. Зато јер истицана окупациона уредба уперена против просјака и просјачења, али и чињеница да они поново настављају свој „рад” упркос законским забранама. Посебно се инсистирало на томе како међу просјацима има пуно „пробисвета” и „беспосличара”, али и правих инвалида. За „пробисвете” је препоручивано слање на принудни рад, док је „стварне беднике” друштво морало да збрине.¹⁶¹

„Цигани” просјаци непрестано су критиковани, с напоменом да „добро зарађују”, а затим се богато госте по београдским послатичарницама, што је требало да демотивише људе да им удељују новац на улици.¹⁶² Међутим, нису само Роми („Цигани”) просјачили,

већ и Срби који нису могли, знали или били у прилици да дођу до новца у тешким окупационим приликама. Посебно је била угрожена популација избеглица. Међутим, штампа је и њихово „просјачење по кућама” такође криминализовала, истичући да избеглице имају књижице за снабдевање која им је уделила колаборационистичка управа и да им друга помоћ није потребна.¹⁶³

„Жицање” новца на улици такође је означавано као деликвентно понашање, с напоменом да такви људи „изигравају српске страдалнике” и сугестијом да новац за помоћ треба уплаћивати само државним надлештвима.¹⁶⁴ Међутим, када је описиван свакодневни живот „жицароша” у београдским предграђима, није било таквих оштрих прекора и осуда.¹⁶⁵ Осећај угрожености стваран је кад се прекораче границе и људи са друштвене маргине дођу у центар града.

Егзотика периферијских насеља, као и живота људи са „необичним” судбинама, приказивана је као прихватљива и безопасна девијантност у свом „природном” животном простору. На сличан начин доношене су и вести о бизарним занимањима „ситних људи” и јефтиним уличним атракцијама. Тако је писано о једном „бедном” и „лоше” одевеном човеку који је за један динар људима прорицао судбину. Пролазници су плаћали минималну цену за цедуљицу коју је извлачио дресирани пацов („маљава животињица”). Прочанства су по правили била позитивна, што је забављало нехајне пролазнике.¹⁶⁶

Иако се појам преступништва, девијантности па и самог злочина мења са протоком времена, класична криминална дела крађе увек су осуђивана и кажњавана, а одржавање

[159] П. М., „Одјеци”, *Ново време*, 20. јул 1941, 5.

[160] В. П., „Цигани пљачкаши”, *Обнова*, 22. септембар 1941, 4..

[161] Зл. М. Саватић, „Један актуелан проблем”, *Обнова*, 10. септембар 1941, 3.

[162] З. С. М., „Одјеци”, *Ново време*, 11. новембар 1941, 5.

[163] Аноним, „Избеглице и просјачење по кућама”, *Ново време*, 4. јануар 1942, 5.

[164] Д. С. В., „Одјеци”, *Ново време*, 29. јул 1941, 6.

[165] Предраг Поповић, „Владимир 'Први' – човек акумулатор”, *Обнова*, 24. јул 1941, 7.

[166] Аноним, „Београдске слике”, *Обнова*, 10. јануар 1942, 10.

реда и мира је универзална потреба свих људских заједница. Окупација Србије 1941. није изменили оваква схватања, упркос радикалној измени свакодневице и екстремном насиљу које су спроводили Немци и њихови савезници на Балкану.

Штампа је свакодневно објављивала вести о криминалу у градовима, не прескачући ни најтежа кривична дела. Преступници нису приказивани као некаква „страна бића”, већ особе које крше закон мотивисане најразличитијим унутрашњим поривима. Као доминантан мотив истицано је користољубље. Није било указивања на детерминизам (психолошки, билошки, друштвени), нити се расправљало о социјалној условљености криминала осим у случају малолетника.

Иако је нацистичка пропаганда имала изразито расну компоненту и непрекидно ширила мржњу према Јеврејима, они у колаборационистичкој штампи нису повезивани са свакодневним криминалом, као ни било која друга расна, верска, национална или социјална група. Изузетак су Роми и проблем просјачења. Јевреји, Роми, комунисти, масони и устаници представљани су као криминалци, али у расно-идеолошком дискурсу у вези са „оружаном побуном” и угрожавањем националне заједнице.

„Обични” преступници о којима је писала штампа били су изразито вишенационалног порекла. Према дискурсу који је преовладавао у натписима за сузбијање криминала одлучујући је био ауторитет власти, а законска регулатива и систем строгих и брзих казни најбоље решење за тренутне проблеме. Једини изузетак била је малолетничка делинквенција, када су препоручивани превенција и инклузија у друштво.

Тема проституције и сексуалног неморала није експлоатисана као нарочито опасна криминална радња. Иако се ово питање може довести у везу са опасностима за, на пример, породицу, као најважније упориште друштвеног поретка, појам сексуалности у овом контексту није коришћен као забрињавајућа

метафора и предмет друштвене контроле. То је ипак рађено у дискурсу који је коришћен за деловање комуниста.

Друштвено-амбијентална мотивација на пораст криминала услед окупације ипак није прећуткивана, при чему је радикализација репресивних мера приказивана као једино решење. Мирење са губитком слободе, као и новим и све детаљнијим ограничењима свакодневног живота, препоручивано је као решење за спас од криминала, нарочито крађа. Тако је окупациони режим додатним дисциплиновањем друштва осигуравао „слободу”, уз обећање прогона, хапшења и кажњавања прекршиоца закона. Заправо, процес именовања и дефинисања информација о криминалу имао је за циљ идентификацију са носиоцима окупационе власти као гаранцијом „мира и поретка”.

Извори и литература

Необјављени архивски извори:

Међуопштински историјски архив Чачак, Градско поглаварство Чачак 1934–1944.

Штампа:

Наша борба, 1941.

Ново време, 1941.

Обнова, 1941.

Објављени извори:

Жикић Милена, Јанковић Бобан. *Ниш у лисћу „Ново време” 1941-1944*. (Ниш: Историјски архив : Филозофски факултет, 2014)

Литература:

Bondžić, Dragomir. „Propagandna slika 'nove Srbije' u listu 'Novo vreme' tokom leta 1941”. *Istorija 20. veka 1* (2011), 103-114.

Божовић, Бранислав. *Специјална полиција у Београду : 1941–1944*. Београд: Завод за уџбенике, 2014.

Vojinović, Aleksandar. *NDH u Beogradu*. Zagreb: Naklada Pavičić, 1995.

Gidens, Entoni. *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet, 2007.

- Екмечић, Милорад. *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку 1492–1992*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- Ignjatović, Đorđe. „Kriminalitet”, у: *Sociološki rečnik*, пр. Алјоша Мимица, Марија Богдановић. Београд: Zavod za udžbenike, 2007, 262–264.
- Ignjatović, Đorđe. *Teorije u kriminologiji*. Београд: Правни факултет Универзитета, 2009.
- Koen, Stenly. „Kriminologija”, у: *Enciklopedija društvenih nauka, tom 1 (A–M)*, пр. Adam Kuper, Džesika Kuper. Београд: Službeni glasnik, 2009, 666–670.
- Колaborационистичка штампа у Србији*, Књ. 1, пр. Александар Стојановић. Београд: „Филип Вишњић”, 2015.
- Колaborационистичка штампа у Србији*, Књ. 2, пр. Александар Стојановић. Београд: „Филип Вишњић”, 2017.
- Matić, Milan. „U službi okupatora : osnovne teme u kvislinškoj štampi u Srbiji 1941. godine”. *Istorija 20. veka 1* (1996), 59–72.
- Милићевић, Наташа. *Српско грађанство у окупираној Србији : 1941–1944. : докторска дисертација*. Београд: [Н. И. Милићевић], 2016.
- Милићевић, Наташа. „Јавност’ и болест’ у окупираној Србији 1941–1944”. *Токови историје 2* (2022), 11–37.
- Милићевић, Наташа, Никодијевић Душан. *Свакодневни живот под окупацијом 1941–1944. : искуство једног Београђанина*, пр. Наташа Милићевић. Београд: Институт за новију историју Србије, 2011.
- Милићевић, Наташа, Тимотијевић, Милош. „Трамвај, фијакер и бицикл: саобраћајна свакодневица у окупираном Београду 1941. године”. *Токови историје 2* (2021), 39–64.
- Mladenović, Ivica. „Научно-историјски аспекти коришћења анализе дискурса у друштвеним истраживањима”, *Sociologija 1* (2017), 5–23.
- Московљевић, Милош. *Дневник : 1916–1968*, пр. Момчило Исић. Београд: Институт за новију историју Србије : „Византија”, 2018.
- Николић, Коста. *Ситрах и нага у Србији 1941–1944 : свакодневни живот под окупацијом*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002.
- Petranović, Branko. *Srbija u drugom svetskom ratu : 1939–1945*. Београд: Vojnoizdavački i novinski centar, 1992.
- Пешић, Милена М. „Развој појма дискурса као инструмента критичке друштвене анализе”. *Социолошки истраживања 4* (2020), 1260–1278.
- Radulović, Danka M. *Psihologija kriminala : psihopatija i prestupništvo*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију : Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2006.
- Ристовић, Милан. „Између сузбијања и идеолошке употребе заразних болести у окупираној Србији у Другом светском рату : предлог за даље истраживање”. *Свакодневица и друштвени одговори на епидемијске кризе 1914–2020 : зборник радова*, ур. Милан Ристовић. Београд: Филозофски факултет, 2021, 49–62.
- Стојановић, Александар, Мравић, Маријана. „Увод: информисање у тоталитарним друштвима, ратна пропаганда и Србија под немачком окупацијом у Другом светском рату”. *Колaborационистичка штампа у Србији*, Књ. 1, пр. Александар Стојановић. Београд: „Филип Вишњић”, 2015, 17–88.
- Тимотијевић, Милош. „Чачак под окупацијом 1941–1944. Привреда и друштво”. *Зборник радова Народне музеја ХХХ* (2000), 197–287.
- Тимотијевић, Милош. „’Крв међу браћом’: писање колaborационистичке штампе о криминалу у селима окупиране Србије 1941. године”. *Наша прошлост 20* (2021), 31–54.
- Тимотијевић, Милош. „Борба против ’разбојника’, ’силоватеља’ и ’звер-жена’: анализа дискурса колaborационистичке штампе о комунистима у окупираној Србији 1941. године”. *Ужички зборник 45* (2021), 187–233.
- Тимотијевић, Милош. „Град и злочин: писање колaborационистичке штампе о најтежим криминалим делима у градовима окупиране Србије 1941. године”. *Историјска баштина 30* (2021), 203–228.
- Тимотијевић, Милош. „Град и окупација – свакодневни живот Чачка 1941. године”. *80 година од избијања Друге светске рата на простору Југославије и стварања рада Крајевца : нови домаћи или ревизије историје*, ур. Димитар Тасић, Лела Вујошевић. Крагујевац : Центар за научноистраживачки рад Српске академије наука и уметности и универзитета; Београд : Институт за новију историју Србије, 2021, 289–315.
- Тимотијевић, Милош. „Небески знаци и земаљске прилике: астрономске појаве, метеоролошке промене и геолошка активност у Србији 1941. године”. *Годишњак за друштвену историју 3* (2020), 81–104.
- Тимотијевић, Милош. „Проституција у Чачку током XX века”. *Токови историје 1–2* (2007), 170–190.
- Тимотијевић, Милош. *Злато чејника и њарџизана – деконструкција једног мита : финансије и оштор окупације у Србији и Југославији 1941–1945*. Београд : Службени гласник, 2018.
- Tompson, Kenet. *Moralna panika*. Београд: Clio, 2003.
- Ћемблис, Вилијем. „Злочин и делинквенција”. *Enciklopedija društvenih nauka, tom 2 (N–Ž)*, пр. Adam Kuper, Džesika Kuper. Београд: Službeni glasnik, 2009, 1555–1557.
- Škodrić, Ljubinka. „’Horizontalna kolaboracija’ – intimne veze žena sa nemačkim okupatorom u Srbiji 1941–1944”. *Istorija 20. veka 3* (2012), 105–122.

SCAMMERS, PICKPOCKETS AND PROSTITUTES: DISCOURSE OF THE COLLABORATIONIST PRESS ABOUT „LIGHT” FORMS OF CRIME IN THE CITIES OF OCCUPIED SERBIA IN 1941

The breakup of Yugoslavia and the occupation of Serbia in 1941 marked major changes in everyday life, but not in the field of crime. Essentially, it is also „normal” behaviour, because the movement and structure of crime depend on social, environmental and individual factors and it is driven by greed, hatred and violence. The collaborationist press did not spread a "moral panic" with light forms of crime, except when it came to pickpockets. Greed was referred to as the dominant motive for criminal acts, while they were very rarely driven by impulsive behaviour or hatred. There was no indication of determinism (psychological, biological, social), nor was there any discussion of the social conditioning of crime except in the case of minors.

The racial component in explaining the motivation for crime would be raised in the case of the Roma and

mendicancy. To suppress crime, it was recommended to increase the authority of the government, while legal regulations and a system of strict and quick punishments were considered the best solution for those problems. The only exception was juvenile delinquency, in which case prevention and inclusion in society were clearly recommended. The topic of prostitution and sexual immorality was not considered as a particularly dangerous criminal activity. Although this issue can be considered dangerous example for the family as the most important pillar of the social order, the concept of sexuality in this context was not used as a problematic metaphor and object of social control. However, although the increase of the social and environmental motivation for crime due to the occupation was not ignored, the radicalization of repressive measures was presented as the only solution.

Miloš TIMOTIJEVIĆ, PhD

LES IMPOSTEURS, LES VOLEURS ET LES PROSTITUÉES : DISCOURS DE LA PRESSE COLLABORATRICE SUR LES FORMES DE CRIMINAL DE “FAIBLE INTENSITÉ” DANS LES VILLES DE LA SERBIE OCCUPÉE EN 1941

Par l’anéantissement de la Yougoslavie et par l’occupation de la Serbie en 1941, de grands changements furent entrepris dans la vie quotidienne, mais pas sur le plan criminel. En somme, c’est un comportement “normal”, puisque le cours et la structure du criminel est conditionné par les facteurs socio-ambients et individuels qui se manifestent avant tout par l’appât de ce que possède autrui, très rarement par un comportement impulsif ou de la haine. Rien ne montra l’existence du déterminisme (psychologique, biologique, social), on ne s’exprima pas sur le conditionnement social du criminel, à part dans le cas des mineurs. La composante des races concernant l’explication de la motivation pour le criminel fut entamée concernant les Gitans et les mendiants. Pour freiner ce fléau, on suggéra un haussement de l’autorité du gouvernement, tandis que

la régulative législative et le système des punitions sévères et efficaces restèrent la meilleure solution aux problèmes actuels. La seule exception fut la délinquance, quand clairement une mise au point sur la prévention et l’inclusion à la société fut effectuée. Le thème de la prostitution et de l’immoralité sexuelle ne fut pas exploité comme activité criminelle suffisamment dangereuse. Bien que cette question peut être mise en relation avec les dangers comme exemple à la famille, comme ancrage le plus important du milieu social, le terme de sexualité dans ce contexte n’est pas utilisé comme une métaphore inquiétante et l’objet d’un contrôle social. La motivation socio-ambientale sur l’essor du criminel, en raison de l’occupation, ne fut pas implicite, ainsi la radicalisation des mesures répressives fut présentée comme la seule solution.

Dr Milos TIMOTIJEVIC